



Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

SCHOOLLOOPBANEN VAN KWETSBARE GROEPEN: HET VOORTRAJECT VAN LEERLINGEN DIE UITSTROMEN NAAR DE ENTREEOPLEIDING

Een verkenning van kansen en obstakels in het funderend
onderwijs

Juni 2020



Voorwoord

Hoe ben jij voorbereid op de overgang naar je volgende school of de entreeopleiding? Wat en wie heeft jou geholpen en wat was voor jou belangrijk?

De openhartige antwoorden van leerlingen op deze vragen geven inzicht in hoe leerlingen die uitstromen naar de entreeopleiding terugkijken op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan. De leerlingen weten duidelijk aan te geven hoe ze werden voorbereid, wie en wat geholpen heeft en waar ze tegenaan liepen. Dit hebben we ook opgehaald bij gesprekken op de scholen en hun samenwerkingspartners waaronder gemeenten, stagebedrijven en zorgpartners. Het geheel levert een goed beeld van succesfactoren en knelpunten in het onderwijs voor kwetsbare groepen leerlingen.

Goede leraren maken volgens de leerlingen het verschil in de voorbereiding en overgangen. Zij weten de leerlingen zo te ondersteunen dat uitval wordt voorkomen en werken met leerlingen en ouders aan draagvlak voor het onderwijsperspectief. Veel leraren zetten een stap extra om er zeker van te zijn dat er een warme overdracht is naar de vervolgschool. Die extra stap is voor veel kwetsbare groepen leerlingen nodig, omdat de overgangen voor kwetsbare groepen leerlingen belemmeringen kennen en afhankelijk zijn van bijvoorbeeld een goede samenwerking tussen scholen en samenwerkingspartners.

De initiatieven die leraren steeds weer nemen kunnen door scholen en besturen wel beter gefaciliteerd worden. Dit kan door een vaste samenwerkingsstructuur in te richten. Ook kan het onderwijs beter worden afgestemd op het perspectief van de leerlingen en de voorbereidingen daarop.

Om de leerlingen succesvol voor te bereiden is het belangrijk dat besturen en scholen zicht houden op hoe het met de leerlingen na uitstroom gaat. Wat maakt dat ze wel of niet succesvol zijn in het vervolgonderwijs? En wat betekent dit voor de inrichting van het onderwijs voor kwetsbare groepen leerlingen? Scholen en besturen konden deze vraag te vaak niet beantwoorden.

Naast de sterke betrokkenheid van leraren, waren de verschillende initiatieven om het onderwijs een praktijkgericht karakter te geven positief. Dit praktijkgerichte karakter biedt kwetsbare leerlingen perspectief. De meest veelbelovende voorbeelden waren werkwijzen waarin scholen en samenwerkingspartners samen de continuïteit in de onderwijsloopbanen van leerlingen borgden. Zij zorgen niet alleen voor goede voorbereiding en overgangen, maar boden kwetsbare leerlingen ook toekomstperspectief.

Esther Deursen
waarnemend Inspecteur-generaal van het Onderwijs

Juni 2020

INHOUD

Voorwoord 2

1 Samenvatting 4

2 Inleiding 8

2.1 Leeswijzer 8

2.2 Achtergrond en aanleiding 8

2.3 Kwetsbare groepen leerlingen in het stelsel 10

2.4 Doel en onderzoeksvragen 11

2.4.1 Onderzoeksvragen 11

2.5 Onderzoeksopzet 12

2.6 Relatie met onderzoek entreeopleidingen 13

3 Bevindingen voortgezet onderwijs 14

3.1 Selectie en doorstroom naar entree 15

3.2 Onderwijsinrichting 16

3.3 De kwaliteitszorg 17

3.4 Samenwerkingsvormen met scholen 17

3.5 Voorzieningen in de omgeving en organisatie van samenwerking 19

3.6 Conclusies: bevorderende en belemmerende factoren voor een passend onderwijsperspectief 22

3.7 Samenvattend beeld voortgezet onderwijs 24

4 Bevindingen primair onderwijs 26

4.1 Selectie en doorstroom 27

4.2 Onderwijsinrichting 27

4.3 De kwaliteitszorg 28

4.4 Samenwerkingsvormen met scholen 28

4.5 Kenmerken voorzieningen in en samenwerking met omgeving 30

4.6 Bevorderende en belemmerende factoren voor een passend onderwijsperspectief 31

4.7 Samenvattend beeld primair onderwijs 33

5 Conclusies en aanbevelingen 34

5.1 Wat gaat goed, wat kan beter 34

5.2 Aanbevelingen 35

Literatuur 36

Colofon 37

1 Samenvatting

Achtergrond

Eerder inventariserend onderzoek naar het loopbaanperspectief van entreestudenten (middelbaar beroepsonderwijs niveau 1) leidde onder andere tot de conclusie dat de doelgroep die entreeonderwijs volgt zeer heterogeen van samenstelling is (Inspectie van het onderwijs, 2018). In toenemende mate stromen er leerlingen uit het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs in, al dan niet met een positief advies van hun school van herkomst.

De entreeopleiding bereidt jongeren zonder vo-diploma voor op de arbeidsmarkt of op doorstroom naar een opleiding voor middelbaar beroepsonderwijs op niveau 2. Niet voor alle jongeren geldt dat na het afronden van de entreeopleiding hun kansen op de arbeidsmarkt succesvol zijn. Hun kans op werk is na het behalen van hun entreediploma beperkt., De kans op werkloosheid is bovendien veel groter dan die van studenten met een afgeronde mbo 2-opleiding (Bles en Meng, 2018).

Dit rapport beschrijft de resultaten van een exploratief en kleinschalig themaonderzoek naar de wijze waarop leerlingen worden voorbereid op instroom in de entreeopleiding. Het onderzoek geeft inzicht in de organisatie van extra ondersteuning en de voorbereiding op de overgang naar vervolgonderwijs en wat hierbij volgens scholen, leerlingen en ketenpartners bevorderende en belemmerende factoren zijn. Vooral de overgangsmomenten van basis- naar voortgezet onderwijs en van voortgezet onderwijs naar de entreeopleiding kunnen in het stelsel risicovol zijn en tot vertraging in de schoolloopbaan of tussentijdse uitval leiden.

Onderzoeksopzet

De schoolloopbanen van leerlingen die via verschillende routes instromen in de entreeopleiding vormden het uitgangspunt van het onderzoek. We hebben in dit themaonderzoek daarom de vmbo-basis, praktijk-, vso, isk, so en sbo scholen als doelgroep gedefinieerd

De scholen, leerlingen en ketenpartners zijn bevraagd over de volgende onderwerpen:

- Selectie en doorstroom;
- Onderwijsinrichting;
- Kwaliteitszorg;
- Samenwerkingsvormen met scholen;
- Voorzieningen in de omgeving en organisatie van samenwerking.

Bij de selectie van de scholen vormen de deelnemende entreeopleidingen uit het onderzoek in 2018 het uitgangspunt. Aan de hand van een zogenaamde estafette-werkwijze zijn op basis van de door- en instroomgegevens van de deelnemende entreeopleidingen 15 scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs geselecteerd en vervolgens 15 scholen voor primair of speciaal onderwijs. Op de scholen zijn semi-structureerde interviews gehouden met de schoolleider, docenten, het zorgteam (of de individueel begeleider) en leerlingen. Aan iedere school hebben we vooraf de vraag gesteld met welke instanties/instellingen ze samenwerken. Met de opgegeven instanties hebben we, afhankelijk van hun rol in het traject, een gesprek gevoerd over: arbeidstoeleiding (de organisatie van arbeid, inkomen, zorg en

ondersteuning), stage en werk (de ontwikkeling van werknemersvaardigheden) en de overgang naar vervolgonderwijs.

Hoofdconclusie

We concluderen dat in de schoolloopbanen van de leerlingen die uiteindelijk in de entreeopleiding instromen, de overgang van het ene naar het andere onderwijstype verbetering behoeft. De scholen en individuele leraren zijn nauw bij de overgangen betrokken en zijn zich voldoende bewust van de noodzaak om leerlingen goed op de overgang en de doorstroom voor te bereiden. Maar de voorbereiding vindt doorgaans plaats op basis van individuele initiatieven van leraren en eigen opvattingen over wat belangrijk is op het gebied van voorbereiding (bijvoorbeeld tijdig overleg). Bij leraren en scholen ontbreekt vaak een goed zicht op wat de eisen zijn van het vervolgonderwijs. Ook is het onderwijsproces, bijvoorbeeld op het gebied van aanbod en didactisch handelen, onvoldoende afgestemd op deze eisen. Het ontwikkelingsperspectief geeft te beperkt houvast om leerlingen voldoende planmatig voor te bereiden op de entreeopleiding en vaak is ook onduidelijk op basis van welke overweging de leerling voor de entreeopleiding kiest. Scholen maken te weinig gebruik van gegevens over uitval van leerlingen in de vervolgonderwijs en het overleg met de scholen voor vervolgonderwijs blijft vaak beperkt tot individuele casuïstiek en is niet structureel van aard. Daarnaast hebben de scholen in het voortgezet onderwijs geen helder beeld van hoe de entreeopleiding aan het loopbaanperspectief van de leerling kan bijdragen. In veel gevallen ontbreekt bovendien een structurele samenwerking om te voorkomen dat leerlingen uitvallen of niet adequaat worden voorbereid. Soms zijn er wel mooie voorbeelden van samenwerking die ertoe bijdragen dat leerlingen hun ontwikkelingsperspectief realiseren, maar deze zijn te afhankelijk van individuele initiatieven van leraren of andere direct betrokkenen. Het is geen werkwijze die is ingebed bij scholen. Maar de grote betrokkenheid van individuele leraren en hun bereidheid om samen te werken, biedt ook kansen om de samenwerking structureel te regelen en om uitstroomgegevens bij de inrichting van het onderwijsproces te betrekken. Hieronder beschrijven wij de deelconclusies en formuleren wij enkele aanbevelingen.

Wat gaat goed?

Belangrijke rol van mentoren, leraren, decanen en intern begeleiders

De onderzochte scholen zijn zich bewust van de noodzaak om leerlingen op een zorgvuldige wijze te begeleiden naar vervolgonderwijs. Bij die begeleiding spelen vooral leraren, mentoren, decanen en intern begeleiders een belangrijke rol. Zij vormen de schakels tussen de scholen en zijn voor de leerlingen en hun ouders het aanspreekpunt. De leerlingen geven vrijwel unaniem aan dat zij deze personen belangrijk vinden.

Samenwerkingspartners betrokken bij overgang

Over het algemeen zijn alle relevante externe partners, bijvoorbeeld gemeente, het samenwerkingsverband en lokaal georganiseerde expertisecentra, bij de overgangen tussen de scholen betrokken. Scholen vinden het cruciaal om ouders bij het onderwijsperspectief van hun kind te ondersteunen en hen erover te adviseren. Scholen vinden het ook belangrijk dat er bij ouders draagvlak is voor het perspectief, dit is van grote waarde om de leerling in de vervolgonderwijs succesvol te laten zijn. Samenwerking voor een soepele overgang tussen scholen vindt in sommige gevallen ook plaats, bijvoorbeeld door in samenwerking met het mbo een entreeopleiding te verzorgen.

Maatwerk om uitval te voorkomen

Scholen hebben de overtuiging dat zij met maatwerk in het onderwijs kunnen voorkomen dat leerling voortijdig uitvallen. In het voortgezet onderwijs realiseren ze maatwerk door het onderwijs een praktijkgericht karakter te geven. Ook in de samenwerking vinden de scholen maatwerk van belang. Er zijn bijvoorbeeld korte lijnen met vaste contactpersonen die ervoor zorgen dat leerlingen niet uit beeld raken.

Wat kan beter?

Beperkte afstemming onderwijs op eisen vervolgonderwijs

Scholen stemmen het onderwijs maar in beperkte mate af op de eisen van de vervolgonderwijs. Het is onduidelijk welke elementen in het onderwijsaanbod en welke te behalen resultaten zij voor de leerling cruciaal vinden om zich in het vervolgonderwijs succesvol te kunnen handhaven. Door een beperkt zicht op de eisen van het vervolgonderwijs, schiet in het ontwikkelingsperspectief de onderbouwing voor het type vervolgonderwijs soms tekort. Van een planmatige voorbereiding op de entreeopleiding lijkt zo weinig sprake.

Gebrek aan vaste samenwerkingsstructuur

De schoolloopbanen van leerlingen die uiteindelijk in de entreeopleiding instromen, kennen verschillende overgangen: van een vorm van basisonderwijs naar een vorm van vervolgonderwijs en vervolgens naar de entreeopleiding. Een goede organisatie van deze overgangen is veelal afhankelijk van individuele leraren, mentoren en decanen. Er zijn mooie voorbeelden van goede samenwerking en korte lijnen op basis van individuele betrokkenheid. Bij PrO en Entree vindt in de regelstructurele samenwerking plaats door samen een entreeopleiding te verzorgen. Maar meestal ontbreekt een vaste structuur op het niveau van het management om de samenwerking rondom de overgangen te organiseren en vast te leggen. Slechts in enkele gevallen is er een samenwerkingsovereenkomst. In deze gevallen is er bestuurlijke bereidheid om ruimte te bieden voor structurele uitwisseling en overleg. Een samenwerking die afhankelijk is van personen en de tijd die zij beschikbaar hebben, is kwetsbaar. Bovendien weten de scholen zo niet wat zij van de samenwerking tussen primair en voortgezet onderwijs moeten en mogen verwachten. Ze kunnen elkaar er dan ook niet gemakkelijk op aanspreken, wanneer contacten en/of overleggen niet geheel naar wens verlopen. Ook bij de overleggen tussen po en vo in het kader van passend onderwijs krijgt een structurele samenwerking rondom overgangen nauwelijks aandacht. De samenwerking met externe partners is eveneens kwetsbaar, omdat deze partijen vaak afhankelijk zijn van de subsidiëring en het beleid van plaatselijke overheden.

Data vervolgsucces onvoldoende aanwezig of benut

Door gebrek aan structurele samenwerking, beschikken de scholen in het funderend onderwijs over onvoldoende gegevens die zij kunnen benutten om de onderwijskwaliteit gericht op de uitstroom naar de entreeopleiding te ontwikkelen en te behouden. Informatie over het succes van de individuele leerlingen, zoals gegevens over behaalde entreediploma's en succesvolle toeleiding naar werk, gebruiken de scholen te weinig voor hun eigen kwaliteitsontwikkeling. Ze leiden bijvoorbeeld niet tot aanpassingen van het aanbod met specifieke accenten voor de leerlingen die naar verwachting uiteindelijk doorstromen naar de entreeopleiding. Afwegingen om het curriculum aan te passen vinden niet plaats. Ook wordt de expertise van samenwerkingspartners zelden benut voor de kwaliteitszorg van de school. Van uitwisseling van kennis en ervaring over de begeleiding en besteding van de leerlingen is slechts beperkt sprake. Scholen en samenwerkingspartners zien hiervoor ook praktische bezwaren. Zo noemen ze de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) als een belemmerende factor om informatie uit te wisselen. Dit terwijl dit niet zo hoeft te zijn, bijvoorbeeld door vooraf hierover

afspraken te maken met leerlingen en ouders (zie bijvoorbeeld <https://kiezen-en-delen.nl/>).

Aanbevelingen

Hieronder volgen aanbevelingen gericht op de verschillende doelgroepen.

Aanbevelingen voor besturen en scholen

- Laat de 'warme overdracht' niet aan het toeval over. Richt een structuur in voor samenwerking, waarbinnen de rollen, taken en verantwoordelijkheden van mentoren en andere belangrijke actoren zijn ingebed en hun werkzaamheden in tijd gefaciliteerd zijn. Leg vast op welke wijze en met welke overdrachtsgegevens leerlingen de overstap naar vervolgonderwijs maken.
- Gebruik de uitstroomgegevens voor het kwaliteitsbeleid en de kwaliteitsontwikkeling van de school en betrek ze bij keuzes voor de inrichting van het onderwijsproces en het vervolgadvis van de leerlingen.
- Laat bij een advies voor entreeonderwijs meewegen of de leerling het perspectief heeft om naar mbo-2 door te stromen en daarmee de kans heeft om een startkwalificatie te behalen. Geef duidelijk aan wat het beoogde perspectief is en formuleer helder welke factoren en welke route de kans op een succesvolle uitstroom naar arbeid verhogen. Voor veel studenten is een entreeopleiding het hoogst haalbare.

Aanbevelingen voor externe partners

- Zie de AVG niet als een wettelijke verplichting die zaken onmogelijk maakt, maar ga uit van haar mogelijkheden (zie bijvoorbeeld <https://kiezen-en-delen.nl/>).
- Zie het belang van een goed functionerend netwerk voor het vervolgsucces van de leerlingen. Werk aan een structurele en stabiele samenwerking, gebaseerd op continuïteit. Voorkom kwetsbare vormen van samenwerking, zoals die welke afhankelijk zijn van structurele subsidies.

Aanbevelingen voor de inspectie

- Ontwikkel op basis van de vigerende onderzoekskaders een vorm van toezicht die de kwaliteit van de overgangen voor leerlingen en studenten in beeld brengt. Laat de continuïteit in onderwijsloopbanen hierbij het uitgangspunt zijn. Ontwerp hierbij een sectoroverstijgende vorm van toezicht. De standaarden in de waarderingskaders bieden hier de (wettelijke) mogelijkheden voor.

2 Inleiding

In schooljaar 2017/2018 voerde de Inspectie van het Onderwijs een inventariserend onderzoek uit naar het loopbaanperspectief van entreestudenten. Zij constateerde toen dat de entreeopleiding niet voor alle leerlingen passend is en dat het loopbaanperspectief van de leerlingen in sommige gevallen beperkt is. Op basis van het onderzoek deed de inspectie aanbevelingen om de entreeopleiding te versterken. Bij onderhavig onderzoek nemen we als uitgangspunt de schoolloopbanen van leerlingen in het funderend onderwijs die uiteindelijk instromen in de entreeopleiding. We verkennen welke factoren er voor de inrichting van het onderwijs toe bijdragen om passende perspectieven en succesvolle overgangen tussen onderwijsvormen te realiseren. Ook contextfactoren in termen van voorzieningen en samenwerking betrekken we bij dit onderzoek. We bekijken de factoren vanuit het perspectief van de leerling, de scholen en de samenwerkingspartners.

2.1 Leeswijzer

Dit hoofdstuk beschrijft de achtergrond, aanleiding en onderzoeksopzet. In hoofdstuk 3 worden de bevindingen in het voortgezet onderwijs beschreven en in hoofdstuk 4 de bevindingen in het primair onderwijs. Hoofdstuk 5 bevat onze conclusies en aanbevelingen.

2.2 Achtergrond en aanleiding

In de Staat van het Onderwijs 2019 (SvHO, 2019) concluderen we dat, ondanks de lage jeugdwerkloosheid in Nederland, de arbeidsmarkt niet voor iedereen even toegankelijk is. Jongeren met beperkte arbeidsmarktperspectieven zijn voornamelijk ongediplomeerden, leerlingen van het voortgezet speciaal onderwijs (vso), leerlingen van het praktijkonderwijs (pro) en studenten van de entreeopleidingen en sommige mbo-2 opleidingen. Ook uit het onderzoek van de inspecties van Toezicht Sociaal Domein (TSD) naar de participatie van kwetsbare jongvolwassenen blijkt dat de arbeidsparticipatie van jongeren die uitstromen uit het vso, het PrO en de entreeopleiding beperkt is. TSD (2018) concludeert dat een groot deel van de jongeren vanuit het vso en het PrO uitstroomt naar het entreeonderwijs, maar dat 33 procent van de mbo-1 studenten dit type onderwijs zonder diploma verlaat. Verder stelt TSD vast dat de uitstroombprofielen binnen het vso onvoldoende richting geven aan het toekomstperspectief van de doelgroep. Volgens TSD roept dit de vraag op of de scholen de jongeren dan wel voldoende op hun vervolgroute voorbereiden.

De entreeopleiding biedt jongeren een kans om een diploma op mbo-1 niveau en uiteindelijk via het mbo-2 een startkwalificatie te behalen. De achtergrond van de leerlingen die zich inschrijven voor de entreeopleiding verschilt sterk. Afgelopen jaren zien we een groei van leerlingen die de entreeopleiding instromen vanuit het voortgezet speciaal onderwijs (vso), het praktijkonderwijs (PrO) en een internationale schakelklas (isk). Uit onderzoek (OCW, 2017; TSD, 2018) blijkt echter dat het loopbaanperspectief voor jongeren die met of zonder diploma de entreeopleiding verlaten, beperkt is. Deze jongeren vinden minder snel een baan en hebben in vergelijking met jongeren met een mbo-2 opleiding een grotere kans om

na de entreeopleiding geen werk of uitkering te hebben. Het gaat vaak om kwetsbare groepen jongeren die gedurende hun schoolloopbaan extra ondersteuning nodig hadden en aangewezen waren op speciaal onderwijs, speciaal basisonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs of praktijkonderwijs. Voor deze jongeren biedt de entreeopleiding niet altijd het gehoopte perspectief op werk. Deze conclusie leidt tot de vraag wat dan de overwegingen zijn om voor deze groepen jongeren een route via de entreeopleiding te kiezen en hoe de scholen de jongeren op deze route voorbereiden. De scholen voor praktijkonderwijs en de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs met het uitstroomprofiel arbeid bieden immers zelf ook een route naar arbeid, bijvoorbeeld door middel van erkende branchecertificaten.

In het jaarwerkplan 2019 staat beschreven dat de Inspectie van het Onderwijs onderzoek doet naar hoe de onderwijsloopbanen van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in het stelsel verlopen. Vanuit de sector mbo is in 2017 een estafetteonderzoek gestart, waarbij de doorstroom van leerlingen naar de arbeidsmarkt en de in- en uitstroom vanuit vso en so bekeken worden. Het voorliggende onderzoek vormt het tweede deel van dit estafetteonderzoek dat is uitgevoerd in 2018-2019 en gaat in op de onderwijsloopbanen van leerlingen die een grotere kans hebben op uitval tijdens of na de entreeopleiding. Het betreft leerlingen met de onderwijsachtergronden: vso, PrO en regulier vmbo-b. Gezien de kwetsbaarheid van deze groepen leerlingen wordt in het interdepartementaal beleidsonderzoek 'Jongeren met (risico op) een afstand tot de arbeidsmarkt – Zichtbaar en zelfstandig maken' de aanbeveling gedaan om voor deze jongeren voor goede begeleiding en coaching te zorgen en de nazorgplicht in te voeren. Daarnaast bleek uit het themaonderzoek van 2017/2018 dat de toestroom van leerlingen vanuit internationale schakelklassen (isk) groeit en dat deze groep een verhoogd risico op uitval heeft. Deze leerlingen vormen daarom de vierde kwetsbare groep. We gaan hierna kort in op deze vier groepen leerlingen en hun onderwijsloopbaan.

Vanuit het vso naar entree

Eén op de drie jongeren die uitstromen uit het arbeidsmarktgerichte profiel van het voortgezet speciaal onderwijs kiest ervoor om zich aan te melden voor een vorm van vervolgonderwijs. Het betreft een entreeopleiding in het middelbaar beroepsonderwijs. Van de jongeren die na het vso op mbo-1 niveau een entreeopleiding deden, stroomde in 2016 bijna 40 procent door naar een mbo-opleiding op niveau 2 (SvhO, 2019). Slechts 24 procent van de vso-jongeren uit het arbeidsmarktgerichte uitstroomprofiel vond onmiddellijk na uitstroom uit het vso een plek op de arbeidsmarkt. De overige 40 procent van de jongeren had (nog) geen werk en/of een uitkering. Voor jongeren zonder startkwalificatie lijken de kansen op deelname aan de arbeidsmarkt gering.

Vanuit praktijkonderwijs naar entree

Een andere groep die instroomt in de entreeopleidingen is de groep jongeren uit het praktijkonderwijs. Ook deze jongeren hebben uiteindelijk beperkt toegang tot de arbeidsmarkt. Ongeveer 55 procent van de jaarlijks ongeveer 6.000 leerlingen die het PrO verlaten, blijft onderwijs volgen (Kennis, Eimers & Van der Woude, 2018). Ruim 40 procent van hen gaat naar het mbo, de entreeopleiding. In 2011 begonnen er 2.773 PrO-leerlingen aan een mbo-opleiding. Van hen haalde 87 procent in de periode 2011 tot en met 2015 een diploma, van wie 34 procent op mbo-1 niveau. Ook bij deze doelgroep uit het PrO blijkt dat het perspectief op arbeid beperkt is, wanneer alleen de entreeopleiding doorlopen is. Maar het perspectief verbetert wanneer deze leerlingen op mbo niveau 2 of hoger verder leren en zo een startkwalificatie behalen.

Vanuit vmbo-basis naar entree

Van de leerlingen die zich tussen 2011 en 2018 ongediplomeerd bij de entreeopleiding aanmeldden, heeft gemiddeld ongeveer 45 procent een achtergrond in het vmbo-basis. Het gaat hier om leerlingen die zonder diploma zijn uitgestroomd en nog kwalificatieplichtig zijn. Entreeonderwijs is voor deze leerlingen een vorm van laatstekansonderwijs, om alsnog een diploma te behalen.

Vanuit de internationale schakelklas naar entree

Voor isk-leerlingen heeft de entreeopleiding de functie om toegang te krijgen tot het onderwijs in Nederland. Uit het thema-onderzoek (Inspectie van het Onderwijs, 2018) blijkt dat het aandeel leerlingen dat zich inschreef in de entreeopleiding sinds 2011 ieder jaar is gegroeid. Ook blijkt dat de leerlingen die tot deze groep behoren mogelijk op een hoger mbo-niveau geplaatst kunnen worden. Binnen de entreeopleiding worden zij vaak op een te laag niveau aangesproken. Hierdoor bestaat het risico dat hun motivatie afneemt en de kans op uitval groter wordt.

Bij het thema-onderzoek 2017/2018 is gekeken naar de wijze waarop mbo-instellingen binnen de entreeopleiding de ondersteuning voor bovengenoemde kwetsbare groepen inrichten. Dit onderzoek is uitgevoerd in 2018/2019 en brengt in beeld hoe de scholen deze vier groepen leerlingen in het stelsel van funderend onderwijs op instroom in de entreeopleiding voorbereiden. We vormen dit beeld door te kijken naar de voorbereiding op de entreeopleiding vanuit een vorm van voortgezet onderwijs en vervolgens verder terug te kijken naar de overgang van een vorm van primair onderwijs op een vorm van vervolgonderwijs. Voor de identificatie van deze groepen leerlingen en de scholen maken we gebruik van de doorstroomgegevens van de entreeopleidingen die we in 2017/2018 bezocht hebben (zie 1.4).

2.3

Kwetsbare groepen leerlingen in het stelsel

In de vorige paragraaf hebben we vier groepen kwetsbare leerlingen in het stelsel geïdentificeerd. In de volgende tabellen staat de samenstelling en achtergrond van de totale instroom in het mbo weergegeven.

Tabel 2.3.1 Samenstelling vo-achtergrond populatie per instroomcohort entree in procenten

<i>Voorliggend</i>							
<i>onderwijs</i>	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019
onbekend	14,4	14,3	14,5	15,3	16,6	16,5	19,1
pro	13,7	15,3	20,8	22,6	24,0	24,0	21,8
geen vmbo dip	32,5	35,9	47,2	46,3	45,5	47,9	46,9
vmbo BL dip of vm2 of LWT	4,2	4,1	2,0	0,9	0,4	0,2	0,1
vmbo KL dip	0,6	0,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
vmbo GL dip	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
vmbo TL dip	0,4	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
havo/vwo z dip	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2
havo/vwo m dip	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
27 en ouder of vbo	33,9	29,0	14,7	14,3	12,9	11,0	11,7
Totaal n	18232	15694	11433	10988	11207	12618	13973

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Tabel 2.3.2 Instroom nieuwkomers in het mbo

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019
geen nieuwkomer	97,1	97,2	97,5	97,7	97,4	96,4	95,1
nieuwkomer	2,9	2,8	2,5	2,3	2,6	3,6	4,9
Totaal n	178562	169767	156013	155534	158793	161652	165888

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

Tabel 2.3.4 Uitstroom vso naar mbo in procenten

Uitstroom vso	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
mbo	31,7	31,9	31,0	30,5	32,3	32,3	33,7	34,6
ho	1,3	1,6	1,6	2,1	2,3	2,2	2,2	2,4
vavo	1,1	1,4	1,7	1,9	2,0	2,1	1,9	1,8
geen vervolgonderwijs	66,0	65,2	65,8	65,6	63,4	63,4	62,2	61,2
Totaal n	7.696	8.377	8.106	8.797	9.205	9.284	9.242	8.850

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2020

We definiëren de groepen als 'kwetsbaar', omdat de leerlingen een relatief beperkte toegang tot de arbeidsmarkt hebben, ook wanneer de entreeopleiding met een diploma wordt afgerond. Dit onderzoek richt zich op de onderwijsloopbanen van deze leerlingen die vanuit het funderend onderwijs instromen in de entreeopleiding van het mbo en op de overgangen tussen die onderwijsloopbanen.

Voor deze jongeren moet het stelsel zo ingericht zijn dat de onderwijsloopbanen hen goed op vervolgonderwijs en arbeid voorbereiden. Om dit goed te kunnen realiseren, is samenwerking tussen scholen en met andere voorzieningen vaak een vereiste.

De voorzieningen in het sociale domein zoals de inrichting van (ambulante) zorg, het stelsel van voorzieningen in het vervolgonderwijs en de stage- en arbeidsmogelijkheden zijn van invloed op de mogelijkheden van deze doelgroepen. Daarnaast hangen hun mogelijkheden samen met de decentralisatie van overheidstaken naar de gemeenten (Jeugdwet, Participatiewet en AWBZ), de uitvoering van passend onderwijs en de inrichting van de samenwerkingsverbanden in het funderend onderwijs.

2.4 Doel en onderzoeksvragen

Dit onderzoek neemt de schoolloopbanen van de leerlingen die instromen in de entreeopleiding en daar een hoge kans op uitval hebben als uitgangspunt. Het onderzoek verkent wat bevorderende en belemmerende factoren zijn in het realiseren van extra ondersteuning en overgangen in de onderwijsloopbanen van deze leerlingen.

2.4.1 Onderzoeksvragen

Welke bevorderende en belemmerende factoren kennen de vmbo-basis, praktijk-, vso-, isk-, so en sbo scholen om leerlingen die (uiteindelijk) instromen in de entreeopleiding (extra) te ondersteunen en bij de organisatie van een succesvolle overgang naar vervolgonderwijs?

Bij de beantwoording van deze vraag betrekken we de volgende aspecten:

- Selectie en doorstroom;
- Onderwijsinrichting;
- Kwaliteitszorg;
- Samenwerkingsvormen met scholen;
- Organisatie samenwerking met voorzieningen in de omgeving.

Op basis van arbeidskansen en perspectieven hebben we de achtergronden van drie kwetsbare groepen leerlingen gedefinieerd die instromen in de entreeopleiding: vmbo-basis, praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs. Als vierde groep hebben we de leerlingen afkomstig uit een internationale schakelklas (isk) toegevoegd. Uit het themaonderzoek van 2017/2018 bleek dat dit een groep is met een grote kans op uitval. In dit themaonderzoek hebben wij informatie over de leerlingstromen vanuit de deelnemende entreeopleidingen (Inspectie van het Onderwijs, 218) opgehaald. Op basis van deze informatie hebben we de route van instroom van de leerlingen in beeld gebracht en hebben we scholen voor voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, regulier voortgezet onderwijs vmbo-basis, voortgezet speciaal onderwijs en een isk-klas) geselecteerd die een groot deel van de instroom van deze groepen in de entreeopleiding realiseren. Op die geselecteerde scholen heeft een eerste dataverzameling plaatsgevonden.

Vervolgens hebben we verder teruggekeken naar de instroom op de 15 deelnemende scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs. Op basis van deze informatie werd een tweede dataverzameling gestart op de geselecteerde scholen voor primair onderwijs (scholen voor regulier basisonderwijs, speciaal onderwijs en speciaal basisonderwijs) die weer voor een groot deel van de instroom in de deelnemende scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs verzorgen.

2.5 Onderzoekopzet

Het themaonderzoek 'Kwetsbare groepen leerlingen in het stelsel' bestond uit een voorbereidende fase medio 2018 en twee uitvoerende delen. Het eerste deel, uitgevoerd in najaar 2018 en januari 2019, richtte zich op het onderwijs aan leerlingen in de leeftijdscategorie van twaalf jaar en ouder (voortgezet onderwijs). Het tweede deel, uitgevoerd in voorjaar 2019, richtte zich op het onderwijs aan leerlingen tot twaalf jaar (primair onderwijs). Beide delen van het onderzoek kenden dezelfde opzet; een onderzoek op de scholen, gevolgd door gesprekken met een selectie van partners uit de omgeving van de scholen.

Schoolonderzoeken

De deelnemende scholen werden geselecteerd op basis van een beredeneerde steekproef. Hiervoor zijn scholen geselecteerd met een hoge uitstroom naar de entree-opleidingen die in het themaonderzoek van 2017/2018 zijn bezocht en vervolgens hun toeleverende scholen uit het primair onderwijs. Aan beide delen van het onderzoek (vo en po) namen vijftien scholen deel. De dertig deelnemende scholen zijn elk één dag bezocht door een team dat bestond uit twee leden van de projectgroep van dit themaonderzoek. Tijdens de onderzoeksdag voerden zij gesprekken in de vorm van gestructureerde interviews met (leden van) het schoolmanagement, docenten, mentoren, intern begeleiders, leden van het zorgteam en met een aantal leerlingen en oud-leerlingen van de school.

Omgevingsonderzoeken

Aan alle deelnemende scholen hebben wij voorafgaand aan de onderzoeksdag gevraagd welke partners uit hun netwerk voor de school belangrijk zijn bij de ondersteuning van de groepen kwetsbare leerlingen zoals gedefinieerd in het

onderzoek. De scholen gaven partners op die onder andere actief zijn in het vervolgonderwijs, de zorg en de (onderwijs)ondersteuning. De scholen in het voortgezet onderwijs werken daarnaast ook samen met partners voor arbeidstoeleiding en inkomensvoorziening en met werkgevers (stage- en leerbedrijven). In totaal voerden wij gesprekken met ruim honderd partners uit de omgeving van scholen.

2.6 Relatie met onderzoek entreeopleidingen

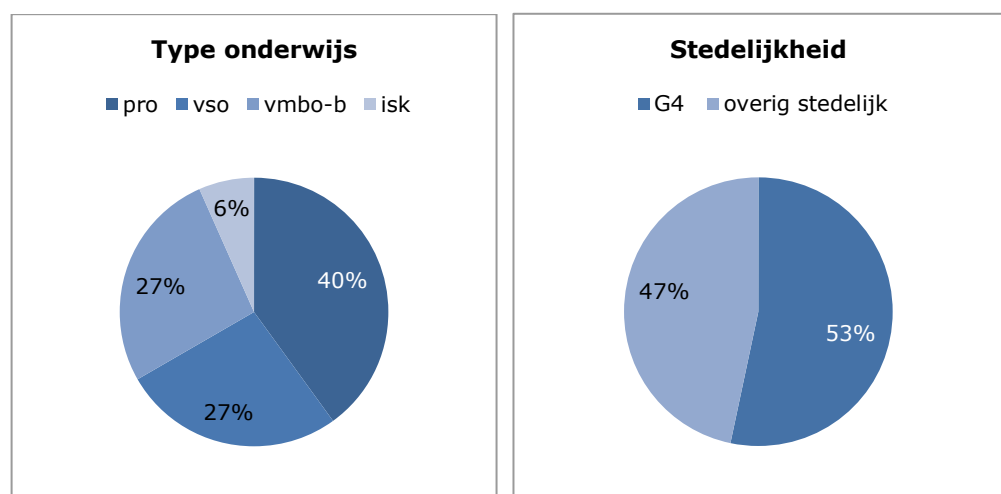
De inspectie doet dit kwalitatieve onderzoek in de verschillende sectoren (po, vo, (v)so en mbo). Gestart werd met een kwalitatief onderzoek naar veertien entreeopleidingen (mbo-1) verspreid over het land en vervolgens is onderzoek gedaan bij de v(s)o scholen en de scholen uit het primair onderwijs.

Het onderzoek naar de entreeopleidingen startte in 2017 en werd afgesloten in 2018. In dit onderzoek werd onder andere geconcludeerd dat de entreeopleidingen niet passend zijn voor alle leerlingen en de diversiteit onder de studenten groot is. Binnen het entreeonderwijs zijn veel stappen gezet om studenten kansen en perspectieven te bieden, tegelijk kunnen de instellingen zich nog op vele punten verder ontwikkelen. Het loopbaanperspectief van een entrestudent vergt een sluitende aanpak in de keten. Hiervan is nog niet altijd voldoende sprake. Ook werd geconcludeerd dat entreeteams nog geen structureel zicht hebben op hoe de studenten het over de tijd doen in niveau 2. Als het gaat om baankansen vindt maar een derde van de studenten in de beroepsopleidende leerweg (bol'ers) een baan. Ook studenten van de ongediplomeerde uitstroom hebben vaak geen baan. Mogelijk hangt dit samen met de onderontwikkelde arbeidsmarktroute. De studenten in de beroepsbegeleidende leerweg (bbf'ers) en examendeelnemers zijn daarin duidelijk succesvoller. Ook zit een substantieel deel van de entrestudenten thuis zonder werk, uitkering of onderwijs.

Op basis van dit eerdere onderzoek en gegevens over de terug beredeneerde doorstroming van leerlingen zijn scholen voor deelname geselecteerd van waaruit kwetsbare groepen leerlingen instromen in de eerder onderzochte entreeopleidingen. De presentatie van de resultaten zal plaatsvinden in de volgorde van deze werkwijze. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van het voortgezet onderwijs gepresenteerd en in hoofdstuk 4 de resultaten van het primair onderwijs.

3 Bevindingen voortgezet onderwijs

Vijftien scholen uit het voortgezet onderwijs (vo) namen deel aan dit onderzoek. Zes scholen voor praktijkonderwijs (PrO), vier scholen voor voortgezet speciaal onderwijs (vso), vier scholen voor voorbereidend middelbaar onderwijs (vmbo) en één school met een internationale schakelklas (isk). Bij de scholen voor vmbo is alleen de afdeling voor de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-b) bij het onderzoek betrokken, omdat alleen de populatie van deze afdeling grote(re) aantallen leerlingen bevat met beperktere baankansen.



Figuur 3.1 samenstelling deelnemende scholen voortgezet onderwijs, n=15

Van de vijftien deelnemende scholen zijn er acht gevestigd in een G4-gemeente (Amsterdam, Den Haag, Utrecht) en zeven scholen liggen in een andere stedelijke woonkern in de provincies Friesland, Groningen, Overijssel, Noord-Brabant, Noord-Holland en Zuid-Holland. Er participeerden geen scholen gelegen in een niet-stedelijke woonkern en geen scholen uit de provincies Flevoland, Drenthe, Gelderland, Limburg en Zeeland. Zoals gezegd is de beredeneerde steekproef gebaseerd op een analyse van de leerlingenstromen van geselecteerde mbo-instellingen uit het vorige onderzoek.

In aansluiting op de onderzoeken bij de scholen in het voortgezet onderwijs spraken wij met ruim zestig netwerkpartners uit de omgeving van de scholen. Deze partners zijn actief in de taakgebieden vervolgonderwijs, zorg en (onderwijs)ondersteuning, arbeidstoeleiding en inkomensvoorzieningen of het zijn werkgevers (stage- & leerbedrijven).

In dit hoofdstuk beschrijven we onze bevindingen over wat volgens de scholen, de leerlingen en de samenwerkingspartners belemmerende en bevorderende factoren zijn in het bieden van (extra) ondersteuning en bij de organisatie van een succesvolle overgang naar vervolgonderwijs. We starten met een beschrijving hiervan aan de hand van de criteria voor selectie en doorstroom (3.1). Vervolgens beschrijven we enkele aspecten van de onderwijsinrichting (3.2), de kwaliteitszorg (3.3), de samenwerkingsvormen met scholen (3.4) en de inrichting en beschikbaarheid van voorzieningen in de omgeving van de school en de organisatie van samenwerking met deze voorzieningen (3.5). Op basis van onze bevindingen trekken we in 3.6 conclusies over bevorderende en belemmerende factoren in de

ondersteuning en bij de voorbereiding op een overgang naar de entreeopleiding. We sluiten in paragraaf 3.6 af met een samenvattend beeld over het voortgezet onderwijs in termen van wat goed gaat en wat beter kan.

3.1 Selectie en doorstroom naar entree

In deze paragraaf beschrijven we of en hoe scholen leerlingen selecteren die in aanmerking komen voor doorstroom naar entree en op basis van welke criteria zij het toekomstperspectief van de leerlingen vaststellen.

Geen andere doorstroomcriteria dan de referentieniveaus

Slechts enkele scholen kunnen duidelijke eisen noemen waaraan de competenties van leerlingen moeten voldoen om naar een entreeopleiding te kunnen doorstromen. Het enige harde criterium dat er op de scholen lijkt te zijn, is het 1F en 2F niveau voor Nederlands en rekenen. Met dit criterium lijken veel van de scholen juist ook problemen te hebben. Leerlingen die 'in potentie geschikte' leerlingen voor de entreeopleiding zijn, behalen de referentieniveaus vaak niet en kunnen dan niet op basis van die eis naar een entreeopleiding uitstromen. Bovendien zijn er scholen die doorstroom naar een entreeopleiding alleen zinvol vinden als de leerling de mogelijkheid heeft om daarna een mbo-2 opleiding te volgen. Veel scholen noemen allerlei kwalitatieve zaken waaraan leerlingen moeten voldoen, zoals het kunnen plannen, zelfstandig kunnen werken, gemotiveerd zijn en eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen. Maar vaak is het onduidelijk waar de leerlingen dan concreet aan moeten voldoen om de overstap naar een entreeopleiding mogelijk te maken. Dit gebrek aan duidelijkheid lijkt in de hand te werken dat mentoren vaker geneigd zijn hun leerlingen toch maar te adviseren om de entreeopleiding te doen, maar ook dat leerlingen zich op eigen initiatief aanmelden.

Drempelloze instroom in mbo-1

Sommige leerlingen die van de school geen (positief) advies voor de entreeopleiding gekregen hebben, kiezen er desondanks zelf voor, al dan niet gestimuleerd door hun ouders, om zich bij het mbo aan te melden. Ze hebben die keuzemogelijkheid, omdat de instroom in mbo-1 drempelloos is. Alle scholen, ongeacht het type onderwijs, benoemen de aanmelding bij het mbo op eigen initiatief als een belemmering omdat deze leerlingen vaak een grote kans hebben om uit te vallen omdat mbo geen passende vervolgstap blijkt.

Andere ontwikkeldoelen

Leerlingen die doorstromen naar entreeopleidingen, zijn zich op alle schooltypen bewust van het feit dat ze aan een aantal andere ontwikkeldoelen werken dan leerlingen die niet doorstromen naar een entreeopleiding. Dit loopt uiteen van moeilijkere opdrachten uitvoeren tot goed gedrag laten zien. Ook wordt belang gehecht aan de ontwikkeling van vaardigheden als zelfstandig werken, plannen en presentaties geven en moeten ze hun vakken op orde hebben. Veel aandacht is er voor stage in het lesprogramma omdat dat als belangrijk gezien wordt voor de overstap naar een entreeopleiding. De leerlingen van de onderzochte vmbo-scholen zijn wisselend tevreden over de voorbereiding van de school op de entreeopleiding. De aanpak varieert van dat de leerling alles zelf moet uitzoeken tot dat de mentor meegaat naar een open dag. Volgens de leerlingen komt de overgang naar entree voldoende in de mentorgesprekken aan bod.

Geen duidelijke criteria voor vaststelling perspectief

Naast bovengenoemde globale criteria hanteren scholen geen andere duidelijke criteria op basis waarvan zij het perspectief van de leerlingen vaststellen. Het valt op dat de scholen de ontwikkelingsperspectieven verschillend invullen en hanteren,

vooral de scholen in het praktijkonderwijs en in het vso. Er is geen eenduidigheid over de functionaliteit van dit document in relatie tot het uitstroomperspectief. Er is daarnaast een groot verschil in de kwaliteit van de beschreven informatie, waardoor het ontwikkelingsperspectief kwetsbaar is als sturingsdocument. Het zorgteam heeft op alle scholen een ondersteunende rol. Het team helpt bij de intake, stelt het uitstroomperspectief op en neemt het besluit om het perspectief waar nodig te wijzigen. Afwegingen om het perspectief aan te passen, lijken vooral per individu gemaakt te worden en niet op basis van heldere onderliggende criteria die op schoolniveau voor uitstroom naar entree zijn vastgesteld.

3.2 Onderwijsinrichting

In dit onderdeel beschrijven we drie aspecten van de onderwijsinrichting voor leerlingen die uitstromen naar de entreeopleiding: de organisatie van het (algemene) aanbod, de inrichting van de stage en de rol van de mentor of coach.

Generiek aanbod voor alle leerlingen

De scholen hanteren geen specifieke pedagogische aanpak voor leerlingen die naar entreeopleidingen gaan. Het algemeen geldende pedagogische concept van de school is ook voor deze groep leerlingen leidend. Enkele scholen geven aan wel speciale aandachtspunten te hanteren bij leerlingen die willen doorstromen naar een entreeopleiding. Dit varieert van het vergroten van de zelfstandigheid tot het laten uitvoeren van moeilijkere opdrachten of meer huiswerk. Minder aandacht is er voor leer- en studievaardigheden gericht op het vergroten van de sociale en maatschappelijke competenties van de leerlingen

Stage belangrijk onderdeel van onderwijsprogramma

De meeste scholen (ongeacht het onderwijstype) hebben de stage gestructureerd georganiseerd. Op de vmbo-scholen zoeken de leerlingen zelf een stageplek, in tegenstelling tot de scholen voor praktijkonderwijs en vso, waar de scholen dit vaak voor de leerlingen regelen. Bij de scholen voor praktijkonderwijs en vso is er sprake van een gefaseerde opbouw van het stagetraject. De eerste stage wordt vaak binnen de school doorlopen. Vervolgens vindt er een begeleide externe stage of excursie plaats. Als laatste voeren de leerlingen volledig zelfstandig een individuele, externe stage uit. De scholen zeggen met de stages in te zetten op een realistisch beroepsbeeld, omdat de leerlingen lang niet altijd een realistisch beeld hebben van de activiteiten die zij in hun toekomstige werk op basis van hun opleiding mogen uitvoeren. In dit verband noemen scholen ook de samenwerking met BORIS als onder andere ondersteunend voor het goed oriënteren op hun loopbaan en het vinden van een passende stageplek. Een enkele school benoemt duidelijk dat de stage bedoeld is om competenties te trainen.

Cruciale ondersteuning van mentor of coach

De leerlingen van praktijkscholen noemen de mentor een belangrijk persoon. Deze staat in veel gevallen voor de leerlingen klaar, motiveert hen, geeft sfeer en wordt in een enkel geval zelfs bestempeld als maatje. De mentor begeleidt de uitstroom, maar ook de lessen en de voortgang op school. Ook is hij bij de stage betrokken. De vso-leerlingen benoemen de mentor vooral in relatie tot hulp bij periodieke terugkomdagen, extra uitleg, huiswerk, planning en de aanmelding op het ROC. Daarnaast vinden ze de mentor belangrijk voor de contacten met de oude school. Op het vmbo kunnen de leerlingen bij de mentor terecht met problemen en voor hulp bij toetsing en huiswerk en gesprekken over afwezigheid. Op verschillende vmbo-scholen wordt de mentor niet meteen gezien als belangrijk persoon, in een enkel geval hebben de leerlingen zelfs weinig vertrouwen in de mentor.

De leerlingen van de scholen voor praktijkonderwijs vinden naast de mentor vooral de coach of begeleider van belang. Ook noemen ze de praktijkbegeleiders en zorgcoördinatoren als belangrijke personen. Op de vso-scholen worden eveneens de stagecoördinator en zorgcoördinatoren genoemd. Ook hechten ze belang aan ander docenten en de vertrouwenspersoon op de school.

3.3 De kwaliteitszorg

Deze paragraaf bespreekt op welke wijze scholen zicht hebben op de kwaliteit van het onderwijs aan leerlingen die uitstromen naar de entreeopleiding en hoe zij deze gegevens gebruiken in hun kwaliteitszorg om te werken aan de verbetering van de onderwijskwaliteit voor deze doelgroep.

Geen specifiek beleid en beperkt zicht op vervolgsucces

De meeste scholen sturen niet gericht op de kwaliteit van het onderwijs aan leerlingen die doorstromen naar entreeopleidingen. Er is een algemeen kwaliteitsbeleid en dat geldt in de meeste gevallen voor het onderwijs aan alle leerlingen. De scholen voor praktijkonderwijs lijken inmiddels wel resultaten bij te houden over het vervolgsucces en de bestending van de leerlingen in het mbo. Echter, ook de praktijkscholen gebruiken deze informatie nog niet of nauwelijks voor de sturing op kwaliteitsverbetering of het behoud van onderwijskwaliteit.

Het is opvallend dat alle vmbo-scholen aangeven geen zicht te hebben op het vervolgsucces van de leerlingen die naar entree uitstromen. Ook de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs zeggen dat hun zicht daarop beperkt is. Er is daarentegen wel voldoende zicht op leerlingen die deelnemen aan een PrO-ROC traject. Deze leerlingen volgen gedeeltelijk de entreeopleiding op de praktijkschool in samenwerking met het ROC. De meeste leerlingen die aan dit traject deelnemen, behalen een diploma.

Omdat in de meeste gevallen het zicht op het vervolgsucces ontbreekt, hebben de scholen hierover geen gegevens die ze bij hun kwaliteitszorg kunnen betrekken. Er is daarom weinig sprake van een (structurele) sturing op afstemming van de inrichting van het onderwijs op de eisen van de vervolgbestemming.

3.4 Samenwerkingsvormen met scholen

In deze paragraaf bespreken we verschillende samenwerkingsvormen met het vervolgonderwijs en andere scholen, de wijze waarop de samenwerking is georganiseerd en wat daarbij genoemde succesfactoren zijn.

Samenwerking in verschillende varianten

De scholen voor praktijkonderwijs werken veel samen met de mbo- instellingen (vaak ROC's) in de buurt. In meerdere gevallen is er sprake van een gezamenlijke opleidingsroute (PrO-ROC traject). Er zijn verschillende varianten genoemd: van een volledige entreeopleiding binnen de school voor praktijkonderwijs tot een (gedeeltelijke) opleiding binnen het ROC. Ook is er een variant waarbij de entreeopleiding twee jaar duurt en er gestart wordt met een pre-entreeopleiding. Op een enkele school was er sprake van stopzetting van de intensieve samenwerking via deze PrO-ROC variant, omdat de leerlingen met toeleiding naar arbeid vaker een baan kregen dan de PrO-leerlingen die naar het ROC doorstroomden. Op die scholen worden leerlingen nu alleen nog in uitzonderlijke gevallen rechtstreeks toegelaten op een doorstroomprofiel naar het ROC, dat gericht is op het behalen van een mbo-2 diploma

Meerdere scholen voor praktijkonderwijs noemen het een probleem voor de samenwerking met het ROC, wanneer de leerlingen zich op eigen initiatief bij het ROC aanmelden. Deze leerlingen worden dan meestal 'drempelloos' aangenomen. Er wordt niet meer gezamenlijk bekeken of die leerlingen voor de entreeopleiding geschikt zijn en vanuit de school voor praktijkonderwijs worden geen extra ondersteuning en begeleiding meer aangeboden. Bovendien verdwijnen de leerlingen bij voortijdig stoppen buiten beeld. Dit is ongewenst, gezien de zorgplicht van het mbo.

Bij de helft van de onderzochte vso-scholen is er sprake van een structurele samenwerking met de mbo-instellingen middels Pro-ROC trajecten. In de andere helft van de gevallen is er op het moment van het onderzoek geen structurele samenwerking met een ROC en worden alleen de digitale dossiers van leerlingen uitgewisseld. Er hebben wel pilots plaatsgevonden of gesprekken om tot samenwerking te komen, maar die hebben om verschillende redenen niet tot het gewenste resultaat geleid. Ook bij de vmbo-scholen zien we in de helft van de gevallen contact met het mbo, in een enkel geval middels een Pro-ROC traject. Ook zijn er gesprekken tussen mentoren. Een enkele vmbo-school geeft aan dat ze de leerlingen liever niet naar de entreeopleiding laten gaan vanwege de geringe waarde van het diploma. Bij die scholen is er dan ook geen structureel contact met de mbo-instelling.

Vooraf praktijk scholen hebben overlegstructuur met het mbo

Vooraf de scholen voor praktijkonderwijs lijken structureel met mbo-instellingen samen te werken. Het gaat dan om een samenwerking op basis van een samenwerkingsovereenkomst en om een aansturing vanuit het management van de school. Ook is er sprake van een overlegstructuur op meerdere niveaus. De scholen voor praktijkonderwijs hebben hun verwachtingen ten aanzien van de samenwerking met het mbo uitgesproken en in de meeste gevallen voldoen de mbo-instellingen hieraan.

Bij de vso-scholen en met name de vmbo-scholen van de ondervraagde scholen is er van een structurele samenwerking veel minder vaak sprake. De overlegstructuur van de vso-scholen beperkt zich meestal tot een enkel niveau, bijvoorbeeld in de vorm van een gesprek tussen de mentor van het vso met de mentor van het mbo. Bovendien hebben de vso-scholen minder duidelijke verwachtingen ten aanzien van de samenwerking met het mbo. Ze willen eigenlijk alleen met het mbo afstemmen over de doelgroep en het leerstofaanbod. Opvallend is wel, dat ze de factor betrokkenheid een belangrijke bevorderende factor vinden, waardoor de leerlingen volgens hen een grotere kans hebben een entreeopleiding af te ronden.

Op de vmbo-scholen is er nog minder sprake van een structurele samenwerking of een duidelijke overlegstructuur. Ook hebben zij nauwelijks verwachtingen ten aanzien van de samenwerking met het mbo. Er wordt slechts een wens tot samenwerking uitgesproken. Maar of deze samenwerking en de overstap naar een entreeopleiding van voldoende kwaliteit is, kunnen ze bij gebrek aan verwachtingen niet vaststellen. Bovendien is er in de meeste gevallen geen informatie beschikbaar over het succes van de leerlingen in de entreeopleiding.

Warme overdracht belangrijk

De docenten noemen vooral de warme en gefaseerde overdracht naar de entreeopleiding als bevorderende factor voor studiesucces in het mbo. In enkele gevallen volgen de leerlingen in de entreeopleiding eerst nog lessen onder begeleiding van de school voor praktijkonderwijs. Dat gebeurt vaak in aparte

entreeklassen of schakelklassen, waardoor de lijntjes met de PrO-school kort blijven. Belangrijke succesfactoren zijn volgens de docenten: de motivatie van de leerlingen, hun presentatievaardigheden en hun vermogen om te kunnen reflecteren. Het is ook van belang dat de docenten en mentoren van de entreeopleidingen voldoende kennis hebben van de doelgroep. Ze kunnen deze kennis vergroten door zich te laten voorlichten en cursussen te volgen.

De mentoren van de vso-scholen noemen vergelijkbare praktijken. Sommige vso-scholen sluiten ook aan bij speciale routes (PrO-ROC), waarbij de leerlingen al voor een deel van de week lessen volgen op de mbo-instelling (instroomklas, entreeklas) en daarnaast nog op een of enkele dagen in de week naar de vso-school gaan. Een enkele vso-school onderhoudt daarnaast contact met jobcoaches en het doelgroepregister om te bewaken dat leerlingen na afronding van het entreetraject niet alsnog uitvallen.

Opvallend is dat de mentoren van de vmbo-scholen hun leerlingen vooral op de eigen school op de entreeopleiding voorbereiden, maar dat ze vervolgens veel minder in verbinding staan met de mbo-instellingen waar de leerlingen naartoe uitstromen. De docenten op een enkele vmbo-school geven aan dat de school de leerlingen een route naar entreeopleidingen aanbiedt. Het gaat dan om een eigen entree-route op de vmbo-school en een PrO-ROC route waarbij de leerlingen deels de lessen op het ROC volgen, maar ook nog voor extra begeleiding naar de vmbo-school terugkomen. Van een enkele vmbo-school geven de docenten aan dat de overdracht naar de entreeopleiding met meer zorg zou moeten plaatsvinden, omdat volgens hen de mbo-instellingen te weinig op leerlingen met complexe problemen zijn ingesteld.

3.5 Voorzieningen in de omgeving en organisatie van samenwerking

In deze paragraaf bespreken we verschillende samenwerkingsvormen met voorzieningen in de omgeving van de scholen en wat hierin volgens de samenwerkingspartners van de scholen belemmerende en bevorderende factoren in zijn.

Initiatief tot samenwerking vanuit verschillende invalshoeken

De samenwerking van de scholen voor praktijkonderwijs met netwerkpartners van zorg, onderwijsondersteuning en arbeidstoeleiding ontstaat meestal op initiatief van de gemeente.. In een enkel geval leiden veranderingen in wetgeving, bijvoorbeeld bij het UWV, ertoe dat een andere instantie het voortouw in de samenwerking neemt. Voor een samenwerking met de vso-scholen nemen de netwerkpartners meestal zelf het initiatief. Bij de vmbo-scholen wordt de samenwerking vooral bepaald door het samenwerkingsnetwerk waarin de netwerkpartners werken of op eigen initiatief van de school. Tussen de onderwijstypen zijn er dus vooral verschillen in wie het initiatief neemt tot samenwerking: de gemeente of de partners zelf. Soms komt het ook voor dat de samenwerking al een standaard onderdeel is van een groter, al bestaand netwerk.

Succesfactoren en bevorderende factoren contextafhankelijk

Welke factoren als succesbepalend ervaren worden, verschilt per partner en is afhankelijk van de context waarin zij werken. De betrokkenheid van mentoren en docenten, de voorzieningen die op de school beschikbaar zijn, goede stageplekken, een omgeving waar werkgelegenheid is en een sterke regionale samenwerking zijn belangrijke factoren die van invloed zijn om voor deze kwetsbare groepen leerlingen een passende plek op de arbeidsmarkt te vinden.

Voor de netwerkpartners die samenwerken met de vso-scholen is ook de toeleiding naar werk een succesfactor. In sommige gevallen is hiervoor een convenant afgesloten, in een ander geval is bij de toeleiding een klein team namens alle betrokken netwerkpartners met speciale expertise, bijvoorbeeld op het gebied van werktoeleiding of specifieke ondersteuningsbehoefte van de leerling betrokken. Werkgevers hebben een hoge mate van bereidheid om bij te dragen aan de leerloopbaan van toekomstige werknemers en ontvangen daarvoor financiële ondersteuning vanuit de Participatiewet. Maar om goed te kunnen bijdragen, hebben de partners behoefte aan een nog betere afstemming op wat de jongeren nodig hebben en aan een versterking van de uitwisseling tussen de scholen en het bedrijfsleven.

Een andere belangrijke succesfactor is volgens de betrokken partners dat de leerlingen zich eigenaar voelen van hun eigen toekomstperspectief. Daarvoor zijn duidelijke regels, een warme overdracht en de betrokkenheid van de ouders belangrijke voorwaarden. Ook benoemen de netwerkpartners aandacht voor maatschappelijke en sociale competenties en de betrokkenheid vanuit het samenwerkingsverband, de school en de gemeente als belangrijke bevorderende factoren.

Wat opvalt is dat de netwerkpartners van de scholen voor praktijkonderwijs en van de vso-scholen als succesfactor vooral de samenwerking noemen om de leerlingen aan werk te helpen en ervoor te zorgen dat ze niet uit het systeem verdwijnen. De partners van de vmbo-scholen noemen diverse projecten voor de toeleiding naar entreeopleidingen die volgens hen het succes bepalen.

Vooral Pro-ROC trajecten succesvol

De netwerkpartners uit de groep vervolgonderwijs vinden vooral de projecten waarbij er sprake is van een intensieve samenwerking in de vorm van Pro-ROC trajecten succesvol om leerlingen op de arbeidsmarkt voor te bereiden. Ook andere vormen waarbij samenwerking met het bedrijfsleven gezocht worden, waarden ze als positief. Overige factoren die volgens hen aan het succes bijdragen zijn een goede stageplek met een goede leermeester, een duidelijke structuur, een aanbod waarin de leerlingen succesvol kunnen zijn en contextrijk kunnen leren, bijvoorbeeld op een grote praktijkwerkplaats.

De netwerkpartners die samenwerken met de scholen voor praktijkonderwijs zijn ervan overtuigd dat samenwerking tussen Pro en mbo succesvol is, vanwege het feit dat de overgang naar de entreeopleidingen dan geleidelijk verloopt. De entreeklas in samenwerking met het vso is volgens hen ook succesvol. Ten slotte noemen de netwerkpartners in tegenstelling tot de ROC's hier juist de drempelloze instroom een succesfactor, omdat hierdoor alle leerlingen in de regio worden opgenomen. Zo heeft iedere leerling een kans om een mbo-opleiding te volgen. De netwerkpartners hebben ook de wens om mbo niveau-1 en niveau-2 dicht bij elkaar te brengen middels een driejarig traject. Van zo'n traject hebben ze hoge verwachtingen. Verder vinden ze het van belang om duidelijk te zijn, wanneer leerlingen niet voor een entreeopleiding in aanmerking komen. Deze leerlingen zijn dan meer geholpen bij het advies om in het uitstroomprofiel arbeid van het praktijkonderwijs te blijven. De vmbo-scholen zijn bekend met enkele individuele succesvolle trajecten, maar of deze trajecten vervolgens ook geleid hebben tot een succesvolle en duurzame participatie op de arbeidsmarkt is niet bekend. Na registratie van het behalen van het diploma worden de studenten niet meer gevolgd. Het zou bevorderend werken, wanneer de samenwerking met het mbo structureel wordt belegd. De partners van de scholen voor vervolgonderwijs met internationale schakelklassen (isk) benoemen nog specifiek het overleg met de

brancheverenigingen en het begrip en de kennis van de doelgroep als belangrijke succesfactoren.

Realistische perspectieven van groot belang

In tegenstelling tot de partners voor arbeidstoeleiding en inkomen vinden de partners voor arbeid en stage (de leerbedrijven) de enorme economische groei en de ruime werkgelegenheid belemmerend voor de kwetsbare doelgroepen. Ze spreken dan vooral over de bouwbranche, een sector waarin zoveel werk- en productiedruk heerst, dat er te weinig tijd en mogelijkheden zijn om de leerlingen goed te begeleiden. Bovendien noemen de leerbedrijven de AVG en de drempelloze instroom als een belemmering.

De partners uit de groep vervolgonderwijs die samenwerken met de scholen voor praktijkonderwijs vinden het grote verloop van docenten binnen de scholen een risico voor de continuïteit in de communicatie. Maar volgens hen is het vooral belemmerend wanneer leerlingen geen realistisch zelfbeeld hebben en dus ook geen realistisch beroepsperspectief. Ook de referentieniveaus voor taal en rekenen staan in de weg. Bovendien heeft de regelgeving gekoppeld aan de leeftijd van 18 jaar indirect een belemmerend effect op het perspectief van de jongeren. Vanaf 18 jaar mogen de leerlingen zelf besluiten om met het onderwijs te stoppen. Als andere belemmering wordt genoemd dat leerlingen die vanuit het vmbo komen onvoldoende op het vervolgonderwijs zijn voorbereid. Ze kennen de profielen niet en, weten niet wat hun mogelijkheden zijn. Een oriëntatie op loopbaan hebben ze op het vmbo nauwelijks gehad.

Verder is er een klein verschil tussen partners van de onderwijstypen binnen vervolgonderwijs. De partners uit de groep vervolgonderwijs die samenwerken met de scholen voor praktijkonderwijs geven aan dat jongeren uit dit type onderwijs een onrealistisch beeld hebben van hun beroepsperspectief. Daarentegen geven de partners uit de groep vervolgonderwijs van de vmbo-scholen juist aan dat de PrO-leerlingen veel beter zijn voorbereid dan de vmbo-leerlingen die geen idee hebben van de mogelijkheden, de profielen en hun loopbaan.

Belemmeringen met referentieniveaus en loonwaardebepaling

Partners uit de groep werkgevers (stage- en leerbedrijven) die samenwerken met meerdere vo-scholen, vinden dat de examens een belemmering zijn. Ze vinden het examen voor rekenen te talig. Het examen voor Nederlands is beter te doen, maar volgens hen is het niet nodig dat de leerlingen voor de entreeopleiding niveau 2F behalen, omdat ze niveau 1F voor deze opleiding voldoende vinden. De partners vinden in sommige gevallen de wettelijke eisen niet realistisch. Daarnaast is de subsidiëring van arbeid een ingewikkeld traject. De wet- en regelgeving is een doolhof wat de loonwaardebepaling ingewikkeld maakt. Volgens de partners uit de groep werkgevers die samenwerken met de scholen voor praktijkonderwijs, zijn bedrijven en de gemeente onvoldoende bekend met de doelgroep en zijn de ouders/verzorgers te weinig op de hoogte van de mogelijkheden. Daar waar er geen samenwerking is met de ROC's wordt deze samenwerking expliciet gemist, en daar waar er nog geen netwerk is, vindt men dat er een netwerk moet komen. Ook vinden de partners de drempelloze instroom in de entreeopleiding een probleem, omdat ouders en leerlingen er veel status aan ontlenen, terwijl het perspectief voor de jongeren die drempelloos instromen vaak ongunstig is. De omgevingspartners vanuit stage en werk die met de vmbo-scholen samenwerken, zien geen belemmerende factoren.

De wetgeving en de leerlingproblematiek als belangrijkste belemmering

De AVG wordt in bijna alle gevallen als een belemmerende factor ervaren, zowel door de scholen als door de partners de scholen samenwerken. Deze wetgeving beperkt de mogelijkheid om leerlingen te kunnen volgen, waardoor ze sneller uit beeld raken. Verder valt op dat er discussie lijkt te zijn tussen partners, maar ook tussen scholen en partners in hoeverre bepaalde wetten en domeinen belemmerend of juist bevorderend werken (Participatiewet, drempelloze instroom). De samenwerking verloopt met de ene vo-school beter dan met een andere, maar dit lijkt meer samen te hangen met specifieke scholen/schoolorganisaties dan met netwerken of regio's. Er is veel versnippering, meerdere organisaties zijn betrokken en de verschillende projecten zijn sterk afhankelijk van lokaal beleid. Wat verder naar voren komt, is dat vooral de vmbo-scholen en hun omgeving lijken te kampen met de kwalificatieplicht. De mogelijkheden om daaraan te voldoen of van af te wijken, de beoordelingen door inspectie en de verwachtingen van de doelgroep in het vmbo, spelen hierbij een belangrijke rol. Er is minder expertise over de doelgroep en de groepen zijn groter dan bijvoorbeeld in het praktijkonderwijs en in het vso. Ook zijn er in het vmbo meer vakdocenten die minder pedagogische kwaliteiten hebben en is er minder persoonlijke begeleiding. Daarnaast heeft het vmbo verwachtingen waar kwetsbare leerlingen niet aan kunnen voldoen. Binnen de scholen voor praktijkonderwijs en voor vso lijken deze knelpunten minder te spelen, omdat dit type scholen sowieso al beter is ingericht om met de kwetsbaarheid van deze specifieke doelgroep om te gaan.

De partners uit de groepen zorg en arbeidstoeleiding die samenwerken met een van de deelnemende scholen voor praktijkonderwijs geven aan met verschillende wetten waarmee te maken te hebben: participatiewet, jeugdwet, arbeidswet. Daarnaast speelt voor hen de wet op het passend onderwijs een rol.

Voor de partners uit de groepen zorg en arbeidstoeleiding die samenwerken met de vso-scholen geldt naast de Wet op de Expertisecentra (WEC) vooral de participatiewet. In tegenstelling tot de Pro-partners hebben zij bovendien met het doelgroepregister te maken.

Voor de partners die samenwerken met de vmbo-scholen gelden daarbij de participatiewet en de jeugdwet, WMO en wet RMC. Daarnaast hebben zij te maken met de gemeente, de leerplicht, de kwalificatieplicht, het samenwerkingsverband, leerwerktrajecten, jeugdzorg en gezondheidszorg.

3.6 Conclusies: bevorderende en belemmerende factoren voor een passend onderwijsperspectief

In deze paragraaf trekken we op basis van de verkenning onder scholen, leerlingen en samenwerkingspartners enkele conclusies over wat belangrijk is voor continuïteit van de onderwijsloopbaan van leerlingen die in de entree-opleiding instromen.

Zorg voor duidelijke criteria en een duidelijk perspectief

Om leerlingen op een goede manier te begeleiden naar een duurzaam perspectief is het volgens de uitkomsten van dit onderzoek erg belangrijk dat scholen duidelijke criteria opstellen waaraan leerlingen moeten voldoen om bij een entreeopleiding te kunnen instromen. Nu maken de scholen in veel gevallen nog te weinig expliciet welke competenties leerlingen nodig hebben om een entreeopleiding met goed gevolg te kunnen doorlopen. Daardoor is het niet altijd duidelijk of de overgang naar een entreeopleiding voor een leerling wel de juiste keuze is. Nu vallen veel leerlingen tussentijds uit. Leerlingen die de entreeopleiding wel afmaken, laten het daar vaak bij en leren niet verder om alsnog een startkwalificatie te behalen. Ook voor leerlingen en ouders moet het duidelijk zijn aan welke criteria er moet worden voldaan om met voldoende kans op succes in een entreeopleiding te kunnen

instromen. Criteria kunnen ook behulpzaam zijn bij de plaatsing van zogenoemde zelfmelders, leerlingen die zich op eigen initiatief bij een entreeopleiding aanmelden tegen het advies van hun v(s)o-school in.

Op basis van deze criteria kan het perspectief van een leerling worden vastgesteld. Uit het perspectief moet vervolgens duidelijk op te maken zijn of de leerling de entreeopleiding volgt om een mbo-2 diploma te behalen of dat hij een ander doel nastreeft waaraan een ander uitstroomperspectief gekoppeld is.

Bestendinging als bron voor onderwijskwaliteit

Uit het onderzoek komt naar voren dat vooral de samenwerking in de vorm van Pro-ROC trajecten succesvol is. Met deze trajecten verbeteren de 'grote' overgang naar een entreeopleiding, de begeleiding van de leerling gedurende de entreeopleiding en de overdracht naar het vervolgonderwijs. Deze samenwerking lijkt echter nog niet in alle gevallen te leiden tot verbetering van het onderwijsprogramma van de school. In de meeste gevallen blijven de afzonderlijke scholen verantwoordelijk voor het eigen onderwijs en wordt het onderwijsprogramma of curriculum slechts in een enkel geval met elkaar afgestemd.

Uit de resultaten komt naar voren dat het belangrijk is dat scholen goed in de gaten houden waar hun leerlingen op de langere termijn terecht komen. Kennis over de bestendinging van de leerlingen zet scholen aan tot verbetering van het onderwijsprogramma en tot betere uitstroomadviezen voor deze groep leerlingen. Deze verbeteringen leiden uiteindelijk tot een betere bestendinging van nieuwe schoolverlaters. Nu hebben scholen hier in veel gevallen nog weinig zicht op, of slechts tot een bepaalde hoogte. Scholen die wel meer over het succes van hun leerlingen lijken te weten, zetten die kennis niet bewust in om voor deze groep leerlingen de onderwijskwaliteit waar nodig te verbeteren. Het verdient aanbeveling om het beeld over het vervolgsucces van de leerling uit te breiden en te verdiepen.

Versterken positie mentor gewenst

Uit ons onderzoek blijkt dat mentoren van groot belang zijn. Hun inzet varieert, afhankelijk van beschikbare tijd en persoonlijke betrokkenheid en ambitie. Het is daarom belangrijk dat scholen hun mentoren goed ondersteunen, begeleiden, professionaliseren en faciliteren. In het belang van de leerlingen moet de begeleiding van de mentoren erop gericht zijn uitval en verzuim te voorkomen en de motivatie en zelfredzaamheid van de leerlingen te vergroten. Naast de ondersteunende rol die de mentoren hebben in de begeleiding van de leerlingen, kunnen ze ook input leveren voor het behoud of de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding.

Structurele samenwerking met externe partners noodzakelijk

De samenwerking met de partners uit de omgeving van scholen is vooral gericht op de begeleiding van de leerlingen en is daarmee verbonden met de individuele casuïstiek. Mentoren, docenten en decanen spelen hierin een belangrijke rol. Daarbij zijn de lijnen kort en is er regelmatig overleg met elkaar. Gestructureerde samenwerking op het niveau van management/directie kan een extra bijdrage leveren aan een betere afstemming van het onderwijsaanbod en sturing op kwaliteitszorg van het onderwijs aan deze leerlingen. Nu vindt het contact tussen de partners en de scholen vooral plaats op het niveau van docenten/mentoren/stagebegeleiders en is het vooral gericht op het niveau van de individuele leerling. Daardoor blijft de bijdrage aan de verbeteringen van het onderwijs (programma), de advisering en de uitstroom beperkt. De expertise van de partners zouden de scholen beter voor hun kwaliteitszorg kunnen benutten. Ook hier

is, rekening houdend met de AVG, uitwisseling van kennis en ervaring over de begeleiding en bestendinging van leerlingen gewenst. Structurele samenwerking op het niveau van het management kan ook leiden tot een analyse van de samenwerking om op basis daarvan de kwaliteit te behouden of waar gewenst te verbeteren.

3.7 Samenvattend beeld voortgezet onderwijs

Wat gaat goed?

Alle deelnemende scholen onderkennen het belang van een passend perspectief voor kwetsbare leerlingen in de vorm van vervolgonderwijs via een entreeopleiding of een duurzame werkplek. De positie van de leerlingen binnen de te onderscheiden scholen varieert: in het praktijkonderwijs zijn het vooral leerlingen met potentie die naar een entreeopleiding gaan. Voor vmbo-scholen zijn het daarentegen leerlingen die geen uitzicht hebben op een vmbo-diploma. In het vso zijn het leerlingen met potentie in het arbeidsmarktgerichte profiel of leerlingen in het profiel vervolgonderwijs die niet in staat zijn een vmbo-diploma te halen.

Voor een succesvolle overgang zijn vooral mentoren, docenten en decanen van essentieel belang. Alle betrokkenen zijn het eens over dit belang voor de leerlingen. Hoewel de wijze waarop de begeleiding aan kwetsbare leerlingen in het vo wordt vormgegeven per school verschilt, is er op alle scholen aandacht voor iedere individuele leerling en is er vrijwel overal sprake van een warme overdracht.

Samenwerking waarbij er sprake is van trajecten waar de entreeopleiding al vorm krijgt op de vo-scholen lijken succesvol. Onder de deelnemende scholen heerst het idee dat een dergelijke aanpak de kloof tussen vo en mbo kan verkleinen en dat een meer geleidelijke overgang naar het mbo meer leerlingen een kans geeft om de mbo-opleiding succesvol af te ronden.

Stage en arbeidstraining zijn op bijna alle scholen structureel opgenomen in het onderwijsaanbod. Hoewel er verschillen zijn, neemt stage een belangrijk deel in van het curriculum en heeft het ook als doel dat leerlingen geholpen worden om de overstap naar de arbeidsmarkt te kunnen maken. Bedrijven en scholen vinden de training van werknemersvaardigheden een essentieel onderdeel van de stage.

Wat kan beter?

Er is nauwelijks tot geen structurele samenwerking tussen vo-scholen en mbo-instellingen op het niveau van het management. De samenwerking verloopt vooral via mentoren, decanen en docenten. Daarbij is de samenwerking vooral gericht op de individuele leerlingen. Een gebrek aan structurele afspraken op managementniveau maakt de samenwerking vaak kwetsbaar. Zeer beperkt is er sprake van een samenwerkingsovereenkomst, die inbedding geeft aan het overgangsproces van de leerlingen. Hierdoor is de kwaliteit van de begeleiding te sterk afhankelijk van de persoonlijke inzet van mentoren.

Over het algemeen weten de scholen slechts in beperkte mate hoe het met de leerlingen in het mbo gaat. De informatieverstrekking over het vervolgsucces van de leerlingen is afhankelijk van individuele medewerkers en vindt niet of nauwelijks structureel plaats. Vaak is er sprake van eenrichtingsverkeer: de vo-school waar de leerling vertrokken is, vraagt om informatie, maar de mbo-instelling die de leerling

heeft ontvangen deelt nauwelijks informatie met de school van herkomst. Bovendien gebruiken de scholen de informatie nog nauwelijks om aan de eigen onderwijskwaliteit sturing te geven.

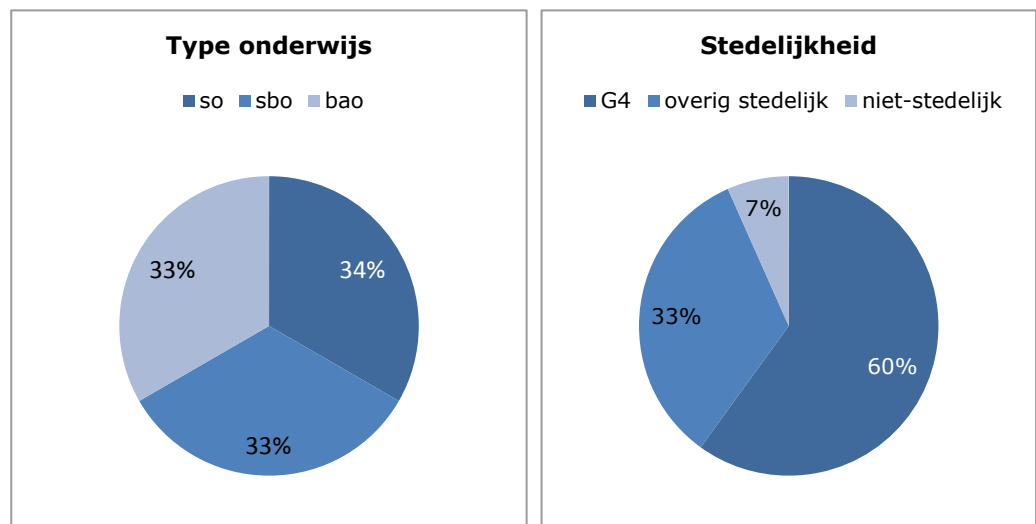
Onder de deelnemende vo-scholen bestaat geen eenduidige opvatting over criteria waaraan leerlingen moeten voldoen om naar een entreeopleiding te kunnen uitstromen. In de praktijk bepalen regionale verschillen of het uitstroomperspectief na praktijkonderwijs arbeid of entreeopleiding moet zijn. Daarnaast is het volgens de deelnemende scholen ongewenst dat leerlingen zich tegen het advies van de vo-school op eigen initiatief voor een entreeopleiding aanmelden en drempelloos instromen, omdat dit kan leiden tot uitval en voortijdig schoolverlaten.

De kwaliteit van de samenwerking met externe partners (stages, werkgevers etc.) is te sterk afhankelijk van plaatselijke en/of regionale subsidies (gemeente). Dit maakt de samenwerking kwetsbaar, omdat subsidies weer kunnen worden ingetrokken of een andere bestemming kunnen krijgen.

4 Bevindingen primair onderwijs

Vijftien scholen uit het primair onderwijs (po) namen deel aan dit onderzoek. Vijf scholen voor speciaal onderwijs (so), vijf scholen voor speciaal basisonderwijs (sbo) en vijf scholen voor regulier basisonderwijs (bao). De scholen voor so en sbo kennen in hun populatie een hoog percentage leerlingen die tot kwetsbare groepen behoren, in tegenstelling tot de scholen voor regulier basisonderwijs, van waaruit altijd maar een beperkt aantal leerlingen doorstroomt naar vmbo-basis en incidenteel naar praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso).

Van de deelnemende scholen uit het primair onderwijs zijn er negen gevestigd in een G4-gemeente (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht), vijf in een stedelijke woonkern in Friesland, Groningen, Overijssel, Noord-Holland en Noord-Brabant en één school ligt in een niet-stedelijke woonkern in Noord-Brabant. Er participeerden geen scholen uit de provincies Flevoland, Drenthe, Gelderland, Limburg en Zeeland. Zoals gezegd is de beredeneerde steekproef gebaseerd op een analyse van de leerlingenstromen van geselecteerde mbo-instellingen uit het vorige onderzoek.



Figuur 4.1 samenstelling deelnemende scholen primair onderwijs, n=15

In aansluiting op de onderzoeken bij de scholen in het primair onderwijs spraken wij met bijna veertig netwerkpartners uit de omgeving van de scholen. Deze partners zijn actief in de taakgebieden vervolgonderwijs, zorg en (onderwijs)ondersteuning.

In dit hoofdstuk worden onze bevindingen beschreven over wat volgens de scholen, leerlingen en samenwerkingspartners belemmerende en bevorderende factoren zijn in het bieden van (extra) ondersteuning en in de organisatie van een succesvolle overgang naar vervolgonderwijs. We starten met een beschrijving hiervan aan de hand van de criteria voor selectie en doorstroom (4.1). Vervolgens beschrijven we enkele aspecten van de onderwijsinrichting (4.2), de kwaliteitszorg (4.3), de samenwerkingsvormen met scholen (4.4) en de inrichting en beschikbaarheid van voorzieningen in de omgeving van de school en organisatie van samenwerking hiermee (4.5). Op basis hiervan trekken we in 4.6 conclusies over bevorderende en belemmerende factoren in de ondersteuning en voorbereiding op een overgang naar

de entreeopleiding. We sluiten in paragraaf 4.6 af met een samenvattend beeld over het voortgezet onderwijs in termen van wat goed gaat en wat beter kan.

4.1 Selectie en doorstroom

In deze paragraaf beschrijven we of en hoe scholen leerlingen selecteren die volgens hen in aanmerking komen voor doorstroom naar vmbo-b, PrO en vso en op welke wijze en op basis van welke criteria zij het toekomstperspectief vaststellen.

Vooraf de test en toetsresultaten zijn bepalend voor het advies

Alle scholen zeggen dat de (eind)toetscore uit het leerlingvolgsysteem en het daarbij behorende schooladvies bepalend zijn voor de uitstroom naar vmbo-b, PrO en vso. Ook het IQ, de sociaal-emotionele ontwikkeling en bepaalde gedragsaspecten spelen in de advisering een belangrijke rol. Daarnaast is de gezinssituatie van invloed op het advies. Het gaat daarbij vooral om de kwetsbaarheid en draagkracht van het gezin en het al dan niet aanwezig zijn van hulpverlening.

Afhankelijk van de functionaris binnen de school (zorgteam, intern begeleiders) breidt het scala aan methodieken en instrumenten om het perspectief vast te stellen zich uit, maar bij alle scholen blijft de kern hetzelfde als het gaat om de keuze voor het vervolgonderwijs.

Geen specifieke criteria voor maatschappelijke competenties

Alle scholen vinden zelfstandigheid en zelfredzaamheid het meest belangrijk. Andere belangrijke competenties zijn volgens de scholen een goed zelfbeeld hebben, je competent voelen, kunnen plannen en kunnen samenwerken. Een enkele school twijfelt of leerlingen in de basisschoolleeftijd al voldoende de sociale competenties kunnen ontwikkelen die ze in het vervolgonderwijs nodig hebben. De opvatting van de scholen over het belang van de genoemde competenties hebben ze doorgaans niet vertaald naar criteria voor uitstroom naar de verschillende uitstroombestemmingen.

4.2 Onderwijsinrichting

In dit onderdeel beschrijven we aspecten van de onderwijsinrichting die volgens scholen en leerlingen belangrijk zijn voor de kwetsbare groepen leerlingen en de overgang naar het voortgezet onderwijs.

Leerkracht voor leerlingen het belangrijkste

Leerlingen vertellen bijna unaniem dat de leraar een belangrijke rol heeft in het onderwijs en in de overgang naar het voortgezet onderwijs. Er zijn wat dat betreft ook geen verschillen tussen leerlingen van regulier basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs. Wat vooral belangrijk is voor de leerlingen, is dat de leerkracht je helpt, weet waarvoor je kiest en kennis heeft over de vervolgschool. Deze leerlingen, die vaker ervaring hebben met 'moeilijke vakken', vinden het positief dat er iemand is die ze helpt met de vakken en die ze begeleidt in hun gedrag. Soms gaan oud-leerlingen nog terug naar hun vorige school waar een leerkracht hen nog helpt met taal en rekenen. Naast de leerkracht hechten de leerlingen belang aan de hulp van ouders/familie en vrienden.

Vooraf kennis en vaardigheden zijn belangrijk, weinig zicht op de voortgang

Er zijn opvallende verschillen tussen de scholen als het gaat om wat zij doen voor deze groep leerlingen. In het onderwijs gaat het vooral om allerlei methoden en aanpakken die worden ingezet om de zelfstandigheid, zelfredzaamheid, planningsvaardigheden en het sociaal emotionele gedrag van die leerlingen te ontwikkelen. Het zijn vaak geen aanpakken die speciaal voor deze doelgroep worden

ingezet, maar het gaat in bijna alle gevallen om een schoolbrede aanpak, die voor alle leerlingen geldt. Daarnaast bieden de scholen een scala aan zorg en ondersteuning, waar maatschappelijk werkers, gedragsdeskundigen en andere specialisten voor worden ingezet. Soms zijn deze deskundigen aan de school verbonden, maar ook externen worden aangetrokken. Alle scholen (bao, sbo, so) vinden vooral het reguliere aanbod belangrijk, ook voor deze kwetsbare doelgroep. Aan praktijkvakken wordt in de meeste gevallen slechts sporadisch iets gedaan. Indien er sprake is van praktijkvakken dan is dat vooral handvaardigheid.

Geringe specifieke voorbereiding op de overgang.

Hoewel de scholen vinden dat ze veel aandacht besteden aan de voorbereiding op huiswerk en planning, ervaren de leerlingen dat minder of helemaal niet. Op niet alle scholen is het mogelijk om daadwerkelijk een dag mee te lopen op de toekomstige vo-school. De leerlingen die die mogelijkheid wel kregen, zijn daar positief over. Op de po-scholen is er weinig aandacht voor praktijkvakken waarmee de meeste leerlingen in het vo te maken krijgen. Oud-leerlingen geven aan niet of nauwelijks op praktijkvakken te zijn voorbereid. De uitstromende leerlingen bevestigen dit beeld: zij kunnen zich van de praktijkvakken in het vo nog nauwelijks een voorstelling maken.

Ten slotte wordt vooral de overgang naar een 'grote' vo-locatie met wisselende roosters, wisselende leraren en 'strengere' regels genoemd als iets waaraan de leerlingen het meest moeten wennen. Een specifieke voorbereiding op deze ingrijpende veranderingen is vaak beperkt.

4.3 De kwaliteitszorg

Via de kwaliteitszorg kunnen scholen de kwaliteit van het onderwijs en de leerresultaten bewaken en bevorderen. Deze paragraaf bespreekt op welke wijze scholen zicht hebben op de kwaliteit van het onderwijs aan leerlingen die (uiteindelijk) uitstromen naar de entreeopleiding en hoe ze de kwaliteit van het onderwijs aan deze doelgroep bevorderen.

Geen zicht op vervolgsucces kwetsbare groepen leerlingen

Zodra de leerling van school is, is er in veel gevallen nog nauwelijks contact met de leerling of zicht op het vervolgsucces van de leerlingen. Ook het vervolgonderwijs bevestigt dat het blijvend volgen van uitgestroomde leerlingen in de meeste gevallen niet structureel geregeld is. Wel worden er soms ad hoc leerlingen besproken en zijn er in een enkel geval speciale terugkom-middagen voor leerlingen. Er is nauwelijks sturing op de eigen onderwijskwaliteit voor deze groep leerlingen op basis van het vervolgsucces. Dit maakt dan ook geen onderdeel uit van de algemene kwaliteitscyclus van de school. Scholen hebben nauwelijks zicht op het vervolgsucces van de leerlingen, waardoor het ook lastig is daarop te sturen.

Het ontbreekt scholen aan een systeem om vast te stellen of bijvoorbeeld de onderwijsinrichting voldoende is afgestemd op de kenmerken van de leerlingen en het vervolgonderwijs. Het betreft doorgaans een algemeen systeem van kwaliteitszorg. Dit kan in de praktijk betekenen dat scholen de kwaliteit van het onderwijs aan de meest kwetsbare groep leerlingen te beperkt in beeld hebben.

4.4 Samenwerkingsvormen met scholen

In deze paragraaf bespreken we verschillende samenwerkingsvormen met het vervolgonderwijs, de wijze waarop de samenwerking is georganiseerd en wat daarbij genoemde succesfactoren en belemmeringen zijn.

Samenwerking ad hoc en daarmee kwetsbaar

De overdracht is vooral op papier goed geregeld door de scholen en/of besturen. Er bestaan allerlei standaardformulieren en procedures, maar in de praktijk blijkt een warme overdracht van leerlingen naar het vervolgonderwijs vooral erg ad hoc en casus-afhankelijk te zijn. Er lijkt wel sprake van een warme overdracht, wanneer de leerkracht dat belangrijk vindt. Ook is er eerder sprake van een warme overdracht, wanneer de leerling bepaalde problematiek heeft en de leraar een dergelijke overdracht daarom wenselijk vindt. Er lijken wel vaste procedures rondom advisering en overdracht te bestaan, maar deze zijn dan vooral specifiek en project- of trajectafhankelijk. De scholen voor het vervolgonderwijs zijn desalniettemin tevreden over de overdracht en geven aan dat er sprake is van een warme overdracht, dat digitale leerling dossiers goed worden overgedragen en dat er in de meeste gevallen gesprekken plaatsvinden met de leerling, ouders en in sommige gevallen met de leerkracht van groep 8. Hoewel de AVG de overgang volgens de scholen enigszins bemoeilijkt, geeft het vervolgonderwijs niet specifiek aan dat ze problemen zien in de overdracht zoals deze nu is georganiseerd.

Wat opvalt is dat de scholen nauwelijks een overlegstructuur hebben ingericht met het vervolgonderwijs. Het blijft daardoor voornamelijk gaan om ad hoc leerlingbesprekingen. De scholen die wel een overlegstructuur hebben ingericht met het vervolgonderwijs benadrukken dat het dan vooral om een organisatorische agenda gaat. Het vervolgonderwijs bevestigt dit beeld, ook omdat het niet helder is wat de scholen met een dergelijk overleg zouden willen.

Wederzijdse verwachtingen

Wel is door veel scholen (bao, sbo, so) de wens geuit dat er in het vervolgonderwijs ook echt iets wordt gedaan met de gegevens die uit een overdracht voortkomen. Blijkbaar is nu de verwachting dat er toch niet zo veel wordt gedaan met de 'warme overdracht' die wel veel tijd en energie kost en dus in verhouding te weinig lijkt op te leveren. Een goede samenwerking lijkt bovendien erg afhankelijk van de vervolgschool. De samenwerking tussen het primair onderwijs en het vervolgonderwijs verloopt voor kwetsbare doelgroepen voornamelijk via de intern begeleiders. Het initiatief voor samenwerking komt vooral van de scholen voor primair onderwijs. De vervolgscholen laten het vooral van de basisscholen afhangen of een samenwerking tot stand komt. Alleen het sbo noemt enkele succesfactoren van samenwerking zoals schakel- en opstroomklassen.

De vo-scholen zijn over het algemeen wel tevreden over de voorbereidingen die getroffen worden door de po-scholen. Ze stellen zelf ook geen specifieke eisen aan de vaardigheden die leerlingen bij instroom in het voortgezet onderwijs zouden moeten bezitten.

Om leerlingen passende adviezen te kunnen geven en voor hen een passende vervolgbestemming te vinden, moeten het primair en voortgezet onderwijs beter van elkaar op de hoogte zijn. Ook is het nodig de overdracht te verbeteren. Dat geldt zeker, wanneer er slechts sprake is van een papieren overdracht en er niet altijd een 'warme overdracht' plaats vindt.

Tijdig betrekken ouders

Voor verbetering van de samenwerking is het belangrijk ouders tijdig bij het perspectief van hun kinderen te betrekken en een duurzame relatie te onderhouden met bijvoorbeeld de contactpersonen van de betrokken zorgpartners en de ouders.

Daarbij is het van belang dat ouders de verschillende hulpinstanties en de scholen toestemming geven om informatie uit te wisselen. Ouders willen niet altijd dat belangrijke informatie over hun kind wordt gedeeld, waardoor er onvoldoende informatie beschikbaar is voor vervolgschool van de leerling. Bovendien lijkt er sprake van negatieve beeldvorming rondom scholen voor praktijkonderwijs en vmbo-leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Dit veroorzaakt dat ouders druk leggen op de school om een hoger advies af te geven. Daardoor wordt het voor de schoollastiger om een passende plek voor de leerling te vinden.

Het is belangrijk om ouders en leerlingen goed op de overgang naar het voortgezet onderwijs voor te bereiden. Daarbij is het van essentieel belang dat de school over voorzieningen kan beschikken, zoals over schoolmaatschappelijk werk en dat er binnen de school ondersteunende programma's voorhanden zijn. Deze programma's zijn vaak zeer divers en meestal sterk afhankelijk van subsidies van regionale overheden (gemeentes).

Overgang van kleinschalig naar grootschalig onderwijs

De partners in het voortgezet onderwijs vinden dat zij de aanpak van het primair onderwijs niet altijd in het voortgezet onderwijs kunnen voortzetten. Als risico's benoemen zij vooral de grootschaligheid van het voortgezet onderwijs en het vinden van een passende plek voor het groeiend aantal kwetsbare leerlingen. Daarbij gaat het naast het gedrag van de leerlingen ook om de beperkte mogelijkheid die de scholen hebben om de leerlingen in hun thuissituatie te ondersteunen. Niet alle noodzakelijke voorzieningen zijn beschikbaar. Bovendien wordt de AVG hierbij op verschillende manieren als argument gebruikt. Sommigen zien het als een belemmering omdat er door deze wetgeving minder mogelijkheden voor uitwisseling zijn of omdat het meer administratietijd kost. Anderen zien het daarentegen als een hobbel waar men creatief mee om moet gaan, maar die niet ten koste hoeft te gaan van de mogelijkheden.

4.5 Kenmerken voorzieningen in en samenwerking met omgeving

De partners uit zorg en (onderwijs)ondersteuning en vervolgonderwijs die samenwerken met de deelnemende scholen is gevraagd naar de voorzieningen die invloed kunnen hebben op de onderwijskansen voor kwetsbare groepen leerlingen en wat hier volgens hen belemmerende en bevorderende factoren in zijn. Er zijn geen opvallende verschillen gevonden tussen samenwerkingen met reguliere basisscholen, speciale basisscholen of speciale scholen.

Voldoende instanties betrokken bij de overgang

Er wordt samengewerkt met een scala aan organisaties en instanties die hulp en ondersteuning kunnen bieden aan kwetsbare groepen leerlingen. De partners hebben nauwelijks wensen wat betreft andere partners die ook nog betrokken zouden moeten worden. En daar waar die wens in een enkel geval wel bestaat, lijkt dit door de organisaties en in de samenwerking zelf te worden vlot getrokken. Partners geven aan dat er niet nog meer organisaties betrokken zouden moeten worden, omdat dit de zorg en ondersteuning alleen maar logger en onoverzichtelijker maakt. Het is belangrijk dat er korte lijnen zijn tussen de scholen en dat de partners elkaar in regelmatige overleggen weten te vinden.

Vaste contactpersonen

De samenwerking en overlegstructuur met de partners uit de zorg en (onderwijs)ondersteuning lijken beter georganiseerd. De meeste scholen hebben regelmatig tussentijds maar ook structureel contact met de omgevingspartners zorg en ondersteuning. Wat goed werkt zijn vooral de vaste contactpersoon, een goed netwerk en een doorlopende leerlijn po-vo voor deze leerlingen. Die leerlijn is overigens nog in geen van de gevallen al volledig tot stand gekomen.

4.6 Bevorderende en belemmerende factoren voor een passend onderwijsperspectief

In deze paragraaf trekken we op basis van de verkenning onder scholen, leerlingen en samenwerkingspartners enkele conclusies over wat belangrijk is voor de continuïteit van de onderwijsloopbaan van kwetsbare groepen leerlingen.

Overgang po-vo een gevoelig en kwetsbaar proces

Een goede passende plek vinden voor de kwetsbare leerlingen in het onderwijsstelsel is volgens de uitkomsten van dit onderzoek een uitdaging. Het gaat in het primair onderwijs dan om de leerlingen waarbij sprake is van een combinatie van problematiek aangaande het IQ, de ondergemiddelde toetsresultaten, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de gedragsaspecten en de thuissituatie. Het begint bij het vaststellen van de problematiek van de leerling in het primair onderwijs en het inschakelen van passende ondersteuning en zorg.

Hierbij is de communicatie met de ouders van essentieel belang. Dit is des te meer belangrijk omdat het in veel gevallen over kwetsbare gezinssituaties gaat en draagvlak belangrijk is om ouders toestemming te laten geven voor de uitwisseling van informatie met de hulp- en zorginstanties. Wanneer uiteindelijk passende zorg en ondersteuning worden geboden, is het voor de overgang naar het voortgezet onderwijs ook van belang dat de leerlingen en hun ouders op een goede manier worden voorbereid op het type vervolgonderwijs dat hun geadviseerd is. Ook dan is een goede communicatie met de ouders belangrijk, aangezien deze wederom toestemming moeten geven om informatie over hun kind met de juiste instanties en de vervolgschool te delen. Bovendien moeten school en ouders het eens zijn over het geadviseerde uitstroomniveau van het kind. Eventuele negatieve beelden over bepaalde soorten vervolgonderwijs moeten zo veel mogelijk bij ouders worden weggenomen om de overgang zo soepel mogelijk te kunnen laten verlopen.

Vorbereiding en overdracht teveel persoonsafhankelijk

De overdracht is voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs een punt van aandacht: deze is nu te vaak alleen op papier goed geregeld, maar in de praktijk afhankelijk van het verantwoordelijkheidsgevoel van individuele personen en de samenwerking die er tussen het primair en voortgezet onderwijs al bestaat. Als de samenwerking tussen de scholen onderling goed is en de leerkrachten en toekomstige mentoren zich voor een succesvolle voortzetting van de schoolloopbaan van het kind verantwoordelijk voelen, dan is er vaker sprake van een goede en warme overdracht. Als de samenwerking tussen de scholen onderling minder goed is georganiseerd en de individuele leerkrachten of mentoren minder noodzaak voelen om met elkaar af te stemmen, dan blijft een warme overdracht vaak achterwege. De noodzaak voor een warme overdracht wordt meer gevoeld wanneer het gaat om leerlingen met een specifieke kwetsbaarheid of met een combinatie van problemen.

Op het niveau van de individuele leerling lijken scholen er alles aan te doen om leerlingen zo goed mogelijk op het vervolgonderwijs voor te bereiden. Zo ondersteunen zeer betrokken en vaak adequate intern begeleiders de leerling, zijn er voldoende benodigde hulpbronnen en ondersteuningsmogelijkheden beschikbaar en is er volop aandacht voor voorlichting, voorbereiding en advisering. Toch is het daarnaast van belang dat de scholen voor primair en voortgezet onderwijs beter op de hoogte zijn van elkaars werkwijze. Dit biedt namelijk kansen om het eigen aanbod beter op dat van de vervolgschool af te stemmen en om beter te bepalen wat een passende plek is voor de leerling. Daar waar in een enkel geval wordt

nagedacht of concreet wordt gesproken over leerlijnen po-vo lijkt de overgang voor deze leerlingen beter geregeld en met meer kans op succes. Dat komt, omdat er bij deze variant sprake is van een meer geleidelijke overgang naar het voortgezet onderwijs.

Overlegstructuur schiet tekort

De overlegstructuur tussen partners uit de zorg en (onderwijs)ondersteuning en de scholen in het primair onderwijs lijkt prima te zijn geregeld vanuit beide partijen, maar de overlegstructuur tussen primair en voortgezet onderwijs is een punt van aandacht, zo blijkt uit dit onderzoek. Hoewel er sprake is van structureel overleg in het kader van passend onderwijs, is dit overleg bijna nooit gericht op het structureren van de samenwerking rondom de overdracht van kwetsbare groepen leerlingen. Deze overdracht is vooral geregeld tussen de leerkrachten en toekomstige mentoren. Het idee van het primair onderwijs is dat er toch nauwelijks iets met de overdracht wordt gedaan in het voortgezet onderwijs, terwijl een warme overdracht erg veel tijd kost. De scholen voor voortgezet onderwijs daarentegen hebben het gevoel in sommige gevallen niet de juiste of onvoldoende informatie te ontvangen. Dit zorgt ervoor dat ze nog aanvullend onderzoek gaan uitvoeren. Het lijkt dat alleen in specifieke gevallen, waar het echt noodzakelijk wordt geacht, de leerkracht en toekomstige mentor zich extra inzetten om de leerlingen warm over te dragen. Voor overige leerlingen bij wie de noodzaak iets minder urgent wordt ingeschat, wordt in veel gevallen volstaan met de standaard papieren overdracht. Op directieniveau is er nauwelijks sprake van contact, laat staan een overlegstructuur tussen po- en vo-scholen. Het gevolg is dat die scholen ook nauwelijks een beeld hebben van wat zij van die samenwerking met elkaar moeten verwachten. Daardoor kunnen de scholen elkaar er niet op aanspreken, wanneer de contacten en/of de overlegstructuur toch niet geheel naar wens verlopen. Korte lijnen met vaste contactpersonen lijken nu vooral de belangrijke ingrediënten voor het welslagen van de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs en de omgeving met daarbij de beste kansen voor de leerlingen uit de kwetsbare groepen.

Geen zicht op kwaliteit onderwijs aan kwetsbare leerlingen

Bij nog maar weinig scholen voor primair onderwijs is de kwaliteitszorg voor de ontwikkeling en het behoud van een onderwijsaanbod voor de kwetsbare leerlingen goed van de grond gekomen.

De scholen hebben in de meeste gevallen onvoldoende in beeld wat het vervolgsucces is van de leerlingen. Slechts in een enkel geval of in een specifieke casus is er een systematischer beeld van het vervolgsucces van leerlingen na uitstroom. Het maakt het voor de scholen dan ook erg lastig om te sturen op de onderwijskwaliteit voor deze specifieke doelgroep. Het aanbod van de scholen en daarmee ook de sturing op de onderwijskwaliteit, is gebaseerd op het schoolbrede kwaliteitssysteem, maar niet specifiek gericht op een kwetsbare groep leerlingen. Sturing is vooral gericht op alle leerlingen van de school en verloopt voor leerlingen die specifieke aandacht vragen vanuit individuele casuïstiek. Door de gebrekkige of soms geheel ontbrekende informatie over het vervolgsucces van de leerlingen, missen scholen belangrijke input voor de eigen onderwijskwaliteit. Hoewel door betrokkenen de AVG vaak als oorzaak wordt genoemd, blijkt in de praktijk dat hier verschillend mee wordt omgegaan. Het lijkt aan de ene kant de informatievoorziening naar zorginstanties en vervolgonderwijs tegen te houden, waardoor niet altijd meteen de best passende plek voor leerlingen kan worden gevonden. Aan de andere kant lijkt het erg afhankelijk van de bereidheid van individuele scholen en instanties om creatief om te gaan met manieren om tóch binnen de wettelijke kaders de juiste mogelijkheden te scheppen.

4.7 Samenvattend beeld primair onderwijs

Wat gaat goed?

Alle deelnemende scholen in het primair onderwijs hebben hun leerlingen in beeld die in aanmerking komen voor een overstap naar de verschillende typen van voortgezet onderwijs (vso, pro en vmbo-b). Dit beeld baseren zij op de toetsuitslagen en relateren zij aan de criteria voor toelating in het voortgezet onderwijs. De gesproken scholen beseffen dat naast een goed contact met de scholen voor voortgezet onderwijs een goed contact met de ouders van de leerlingen van belang is voor de overgang naar het vervolgonderwijs. De gesproken (oud) leerlingen vinden allemaal dat de leerkracht en/of de mentor belangrijk is in de begeleiding naar de vervolgschool.

Voor de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs zijn er procedures die worden gevolgd en worden de gegevens aangeleverd via vaste formats of afspraken. Niet structureel, maar indien wenselijk, is er sprake van een warme overdracht en zijn leerkrachten en mentoren bereid om veel extra tijd te steken in het delen van informatie.

Voor een succesvolle overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs lijken de belangrijkste externe partijen betrokken en in enkele gevallen wordt gebruik gemaakt van een specifieke aanpak gericht op de overstap naar het voortgezet onderwijs (schakelklassen of opstroomklassen). Dit zijn trajecten waarbij leerlingen al vroegtijdig worden voorbereid op de overgang en ook nadien nog worden begeleid.

Wat kan beter?

Het lijkt erop dat als de leerlingen naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan ze bij de scholen voor primair onderwijs uit beeld zijn. Eventuele informatie over het vervolgsucces is summier aanwezig en afhankelijk van persoonlijk initiatief, zoals leerlingen die nog eens langs komen of een intern begeleider die een vast contact heeft met de vervolgschool. Hierdoor is er weinig zicht of de beoogde inspanning ook het juiste resultaat heeft opgeleverd. De scholen stellen niet structureel vast of ze de kwaliteit van hun onderwijs al dan niet moeten versterken om zo de overgang naar het vervolgonderwijs inhoudelijk te verbeteren of te borgen.

Op de onderzochte scholen is er geen sprake van een specifieke pedagogische en didactische aanpak voor deze kwetsbare groep leerlingen, gericht op competenties en vaardigheden die nodig zijn voor de vervolgbestemming. Het generieke aanbod van de school is leidend. De beeldvorming van docenten in het primair en voortgezet onderwijs over elkaars werk kan worden verbeterd, waarmee een beter beeld ontstaat over de werkelijkheid van het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs.

Hoewel er in het kader van passend onderwijs overal sprake is van po-vo overleg op directie en/of bestuursniveau, gaat het daarbij bijna nooit over het structureren van de samenwerking rondom deze doelgroep. Daarmee blijven de inspanningen gericht op casuïstiek rondom een individuele leerling, maar niet op wederzijdse aanpassingen van het aanbod en de werkwijze tussen scholen. Het volgen van leerlingen (vervolgsucces) moet leiden tot analyses en inzicht in het juiste onderwijsaanbod voor deze groep. Bij gebrek hieraan wordt de overgang een gevoelig en kwetsbaar proces voor een doelgroep die juist gebaat is bij zo min mogelijk onzekerheden.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Wat gaat goed, wat kan beter

Wat gaat goed?

Scholen in het funderend onderwijs zijn zich bewust van de noodzaak om leerlingen op een zorgvuldige wijze te begeleiden naar de vervolgbestemming. Daarvoor zijn vooral leraren, mentoren, decanen en intern begeleiders belangrijk. Zij vormen de schakels tussen de scholen. Voor leerlingen en ouders zijn ze het aanspreekpunt en vooral de leerlingen benadrukken het belang van deze personen.

Bij de overgang zijn over het algemeen de relevante externe partners betrokken. Daarbij is het cruciaal de ouders bij het onderwijsperspectief van hun kind te ondersteunen en hen daarover te adviseren. Om bij te dragen aan het succes van de kinderen in hun vervolgbestemming is het van grote waarde dat scholen voor draagvlak zorgen. Betrokkenen zijn ervan overtuigd dat het voor deze doelgroep belangrijk is om met maatwerk voortijdig schooluitval te voorkomen.

Waar mogelijk wordt, vooral in het voortgezet onderwijs, gewerkt met tussenvormen in verschillende varianten. Vooral de variant tussen praktijkonderwijs en entreeopleiding is volgens scholen succesvol.

Wat kan beter?

De overgang van deze leerlingen in het stelsel is vooral gericht op de individuele leerling. De uitvoering daarvan ligt vooral bij leerkrachten. Dit maakt het kwetsbaar en vooral persoonsafhankelijk en de beschikbare tijd ervoor is volgens leraren beperkt. Het gevolg is ook dat scholen nauwelijks een goed beeld hebben van wat zij van de samenwerking tussen primair en voortgezet onderwijs moeten verwachten.

Daarmee is het niet mogelijk om elkaar erop aan te spreken wanneer de contacten en/of de overlegstructuur toch niet geheel naar wens verlopen. Korte lijnen met vaste contactpersonen lijken vooral de belangrijke ingrediënten voor het welslagen van de samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs en de omgeving met daarbij de beste kansen voor kwetsbare leerlingen.

In veel mindere mate is er sprake van een structurele samenwerking, die ook op het managementniveau van de scholen en instellingen is vastgelegd. In een enkel geval is er sprake van een samenwerkingsovereenkomst, maar in de overleggen tussen po en vo in het kader van passend onderwijs heeft het nauwelijks aandacht.

Bij gebrek aan een structurele samenwerking beschikken de scholen niet over voldoende gegevens die nuttig en nodig zijn voor het behoud en de ontwikkeling van de onderwijskwaliteit. Met de informatie van de individuele leerlingen wordt weinig gedaan voor de eigen kwaliteit. Het leidt niet tot aanpassingen van het aanbod met specifieke accenten voor deze doelgroep. Afwegingen om het curriculum aan te passen vinden niet plaats. Het aanbod is generiek voor alle leerlingen van het betreffende schooltype.

Scholen hebben nauwelijks zicht op het vervolgsucces van de leerlingen op hun vervolgbestemming. Als er al informatie beschikbaar is, is dit wederom afhankelijk van persoonlijke initiatieven.

Door het ontbreken van deze informatie missen de scholen input voor hun kwaliteitsbeleid. Een goede terugkoppeling en systematisch verzamelde informatie over het vervolgsucces van de leerlingen kan scholen ook helpen om juiste adviezen voor het vervolgonderwijs te geven en deze goed te onderbouwen. Overgangen in

het stelsel worden bij het ontbreken van dit soort gegevens een risico voor een ononderbroken ontwikkeling van kwetsbare leerlingen en kunnen leiden tot uitval.

5.2 Aanbevelingen

Hieronder volgen aanbevelingen gericht op de verschillende doelgroepen.

Aanbevelingen voor besturen en scholen

- Laat de 'warme overdracht' niet aan het toeval over. Richt een structuur in voor samenwerking, waarbinnen de rollen, taken en verantwoordelijkheden van mentoren en andere belangrijke actoren zijn ingebed en hun werkzaamheden in tijd gefaciliteerd zijn. Leg vast op welke wijze en met welke overdrachtsgegevens leerlingen de overstap naar de vervolgbestemming maken
- Gebruik de uitstroomgegevens voor het kwaliteitsbeleid en de kwaliteitsontwikkeling van de school en betrek ze bij keuzes voor de inrichting van het onderwijsproces en het vervolgadvis van de leerlingen.
- Laat bij een advies voor entreeonderwijs meewegen of de leerling het perspectief heeft om naar mbo-2 door te stromen en daarmee de kans heeft om een startkwalificatie te behalen. Geef duidelijk aan wat het beoogde perspectief is en formuleer helder welke factoren en welke route de kans op een succesvolle uitstroom naar arbeid verhogen.

Aanbevelingen voor externe partners

- Zie de AVG niet als een wettelijke verplichting die zaken onmogelijk maakt, maar ga uit van haar mogelijkheden (zie bijvoorbeeld <https://kiezen-en-delen.nl/>).
- Zie het belang van een goed functionerend netwerk voor het vervolgsucces van de leerlingen. Werk aan een structurele en stabiele samenwerking, gebaseerd op continuïteit. Voorkom kwetsbare vormen van samenwerking, zoals die welke afhankelijk zijn van structurele subsidies.

Aanbevelingen voor de inspectie

- Ontwikkel op basis van de vigerende onderzoekskaders een vorm van toezicht die de kwaliteit van de overgangen voor leerlingen en studenten in beeld brengt. Laat de continuïteit in onderwijsloopbanen hierbij het uitgangspunt zijn. Ontwerp hierbij een sectoroverstijgende vorm van toezicht. De standaarden in de waarderingskaders bieden hier de (wettelijke) mogelijkheden voor.

Literatuur

Bles, P. & Meng, Ch. (2018). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2017*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.

Inspectie der Rijksfinanciën. *Jongeren met (risico op) een afstand tot de arbeidsmarkt. Zichtbaar en zelfstandig maken*. Den Haag: Inspectie der Rijksfinanciën.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Themaonderzoek entree opleidingen. Inventariserend onderzoek naar het loopbaanperspectief van de entreestudent*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2019). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2017/2018*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2020). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2018/2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kennis, R., Eijmers, T. & van der Woude, S (2016). *Doorstroom van praktijkonderwijs naar mbo. Studie naar cijfers, achtergronden en wettelijk kader*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

OCW (2017). *Loopbaanmonitor jongeren in kwetsbare positie. Cohort 2010-2011*. Den Haag: OCW

TSD (2019). *Participatie van jongvolwassenen zonder startkwalificatie blijft laag*. Infographic. Utrecht: Toezicht Sociaal Domein (TSD).

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2020-06 | gratis

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl

© Inspectie van het Onderwijs | juni 2020